

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BOLU İLİ VE İLÇELERİ ETLİK PİLİÇ ÜRETİM
İŞLETMELERİNDE ÜRETİM DÖNEMLERİ
ARASINDAKİ MALİYET UNSURLARININ
İNCELENMESİ

Kenan ALKURT

2010

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

BOLU İLİ VE İLÇELERİ ETLİK PİLİÇ ÜRETİM
İŞLETMELERİNDE ÜRETİM DÖNEMLERİ
ARASINDAKİ MALİYET UNSURLARININ
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Kenan ALKURT

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL

2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Kenan ALKURT'a ait “BOLU İLİ VE İLÇELERİ ETLİK PİLİÇ ÜRETİM İŞLETMELERİNDE ÜRETİM DÖNEMLERİ ARASINDAKİ MALİYET UNSURLARININ İNCELENMESİ” adlı çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Üye : Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Selim Sait EREN

ÖZET

BOLU İLİ VE İLÇELERİNDE ETLİK PİLİÇ ÜRETİM İŞLETMELERİNDE DÖNEMLER ARASI MALİYET UNSURLARININ İNCELENMESİ

Kenan ALKURT

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL

2010,

Bu araştırma Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretimindeki dönemler arası maliyetleri incelemek ve verimliliği ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle il genelinde etlik piliç üreticileri ile dönemlere ve bölgelere göre görüşmeler yapılmıştır. *Düzenlenen anket formu ve yüz yüze görüşme tekniği ile analizlerde kullanılacak veriler temin edilmiştir.* Araştırma örneklemini Bolu ili ve ilçelerinde 175 etlik piliç üretim işletmesine ait 2008 yılı Mart ayı ile 2009 yılı Mart ayı arasında geçen bir yıllık süre içerisindeki 6 dönemin verilerini içermektedir. Çalışma bulgularına göre Bolu ili ve ilçelerinde en düşük maliyetli üretim dönemleri Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz aylarını içeren birinci ve ikinci dönemdir. Yine ölçeklerine göre değerlendirildiklerinde büyük ölçekli işletmelerin en karlı işletmeler olduğu ve en düşük karlı üretimlerin ise küçük ölçekli işletmelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Örnekleme alınan 175 işletmede bir yıllık dönem içerisinde maliyeti oluşturan unsurlar içerisinde en büyük payı % 69,17 ile yem almaktadır. İkinci olarak civciv maliyeti % 22,95 gelmektedir. Diğer maliyet unsurları ise % 1,39 ile ısıtma,%0,80 ile işçilik,% 0,75 ile aşı-ilaç ve teknik eleman,% 0,52 ile elektrik, % 0,68 ile altlık,% 0,36 ile canlı tavuk yükleme ve % 0,23 ile bakım onarım maliyetleri gelmektedir. *Sonuç olarak; kaliteli yem, kaliteli civciv ve üreticiye verilen etlik piliç bakım ücretinin entegre işletmelerin elinde bulunması nedeniyle karlılıklarda bu işletmelere bağlı kalındığını söylemek mümkündür.*

Anahtar kelimeler: Bolu, piliç, entegre, maliyet

ABSTRACT**AN INVESTIGATION OF THE FACTORS ON THE COST OF
PRODUCTION IN DIFFERENT TERMS IN THE POULTRY COMPANIES
IN BOLU PROVIDENCE****Kenan ALKURT****Master of Science****Department of Management****Management: Ass. Prof. Dr. Rahmi YÜCEL****2010, 80 pages**

The purpose of the study was to investigate the factors that affect the cost of the production in different terms and to present the productivity in the poultry companies in Bolu providence. Interview techniques were used for the poultry companies in the providence according to the terms and the regions. Data were collected by questionnaire form and face to face interviews. The sample of the study were the survey between March 2008 and March 2009 including 6 terms of 175 poultry companies in Bolu providence. The results showed that the lowest cost of the production was during the first and the second terms of March, April, May, June and July. It was also found that the bigger companies had more profit in the production compared to the small companies. Furthermore results indicated that the highest cost of the production was seeds (% 69.17) and the second highest cost was chicks (% 22.95). The other cost factors were heating (% 1.39), labor (% 0.80), medicine and technical labor (% 0.75), electricity (% 0.52), litter (% 0.68), loading live stock (% 0.36) and the maintenance (% 0.23). In conclusion it may be argued that since the high quality seeds and chicks and also the poultry maintenance controlled by the integrated companies the profit depends on those companies as well.

Key words: Bolu, poultry, integration, cost

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmalarım boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL'e yönlendirmeleri ile her türlü desteği sağlayan Sayın Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL'e ayrıca Anabilim Dalımızdaki diğer tüm öğretim üyelerine teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Annem Raife, babam Selahattin ve kardeşim Nuray'a bana verdikleri her konuda destek için teşekkürü bir borç bilirim..Yine çalışmalarım sırasında bana güç veren kızım Berenis' e sonsuz teşekkürler.

2010

Vet. Hekim Kenan ALKURT

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Özet	iii
Abstract	iv
Teşekkür	v
İçindekiler Dizini	vi
Tablolar Listesi	ix
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA VE TÜRKİYE TAVUKÇULUK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1.1. Dünya Tavuk Üretimi	6
1.2. Tavukçuluğun Ülke Ekonomisindeki Önemi	14
1.3. Türkiye’ de Tavukçuluğun Tarihi ve Gelişimi.....	15
1.4. Türkiye’de Etlik Piliç Üretimi Konusunda Yapılan Çalışmalar	20
1.5. Bolu İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı	23
1.6. Bolu İlindeki Etlik Piliç Üretimi.....	25
1.6.1. İşletmelerin Kuruluşu.....	27
1.6.2. İşletmelerin Teknik ve Ekonomik Sorunları	29
1.6.3. Kümes Kapasiteleri.....	31
1.6.4. Üreticilerin İşletmelerle Çalışma Şekilleri.....	33
1.6.5. Üretici Şekilleri.....	34
1.6.5.1. Geçimlerini Etlik Piliç Üretiminden Sağlamak İçin Üretim Yapanlar.....	34
1.6.5.2. Geçimlerine Ek Gelir Sağlamak Amacıyla Üretim Yapanlar	35
1.6.5.3. Hobi Olarak Üretim Yapanlar	35

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KAPSAMI, YÖNTEM VE DEĞİŞKENLER

2.1. Kapsam	36
2.2. Yöntem.....	36
2.2.1. Giderlerin Hesaplanması.....	37
2.2.1.1. Yem Giderleri.....	37
2.2.1.2. Cıvcıv Gideri	37
2.2.1.3. Isıtma Gideri.....	37
2.2.1.3.1. Isıtma Sistemleri	38
2.2.1.3.1.1. Radyan Sistemi	38
2.2.1.3.1.2. Sıcak Hava Apareyi.....	38
2.2.1.3.1.3. Kalorifer.....	38
2.2.1.3.1.4. Soba	39
2.2.1.3.2. Kullanılan Yakıt Çeşitleri	39
2.2.1.3.2.1. LPG.....	39
2.2.1.3.2.2. Kömür.....	39
2.2.1.3.2.3. Fındık Kabuğu	39
2.2.1.4. Elektrik Giderleri.....	40
2.2.1.5. Su Gideri.....	40
2.2.1.6. Altlık Gideri.....	40
2.2.1.7. Aşı İlaç Gideri	40
2.2.1.8. Dezenfeksiyon ve Temizlik Giderleri.....	40
2.2.1.9. Canlı Tavuk Yükleme Ücreti.....	41
2.2.1.10. İşçilik Gideri	41
2.2.1.11. Canlı Piliç Nakliye Gideri	41
2.2.1.12. Teknik Elemanlar Gideri	41
2.2.1.13. Bina ve Ekipman Gideri	42
2.2.1.14. Genel İdare Giderleri.....	42
2.2.1.15. Bakım Onarım Giderleri.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**BULGULAR**

3.1. Genel Bulgular	43
3.2. Maliyeti Oluşturan Giderlere Ait Bulgular	43
3.3. Isıtma Maliyet Analizi.....	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA**

4.1. Genel Verilerin Değerlendirilmesi.....	54
---	----

BEŞİNCİ BÖLÜM**SONUÇ VE ÖNERİLER**

5.1. Sonuç ve Öneriler.....	59
-----------------------------	----

KAYNAKÇA.....	62
---------------	----

ÖZGEÇMİŞ	66
----------------	----

EKLER.....	67
------------	----

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1.	Dünya da Kıtalara göre Tavuk Eti Üretimi	7
Tablo 1.2.	Dünya da ve Bazı Ülkelerde Kanatlı Eti Üretimi	8
Tablo 1.3.	Dünyada Bazı Ülkelerde Türkiye de, Nüfus, Kişi Başına Düşen G.S.M.H. Kanatlı Eti ve Etlik Piliç Tüketimi (kg / yıl)	10
Tablo 1.4.	Dünyada Tavuk Eti İhraç Eden Önemli Ülkeler (1.000 ton)	11
Tablo 1.5.	Dünya’da Tavuk Eti İthal Eden Önemli Ülkeler (1.000 ton)	12
Tablo 1.6.	Türkiye de Kanatlı Eti İhracatı – İthalatı	13
Tablo 1.7.	Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Günlük Hayvansal Protein Tüketimi (gr.)	14
Tablo 1.8.	Türkiye’de etlik piliç ve ticari yumurtacı yetiştiriciliği yapan işletme sayıları	17
Tablo 1.9.	Bolu ve Çevre İllerin Nüfus Yoğunluğu Şehir ve Köy Nüfusları	23
Tablo 1.10.	Bolu ve Çevre İllerin Sosyo -Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	24
Tablo 1.11.	Türkiye Geneline Bolu Merkez ve İlçelerinin Gelişmişlik Sıralaması	25
Tablo 1.12.	Üreticilerin Yetiştiriciliğe Başlama Şekli	27
Tablo 1.13.	İşletmelerin Finansman Şekli	28
Tablo 1.14.	Deneklerin Eğitim Düzeyleri	28
Tablo 1.15.	Bolu İli Üreticilerinin Karşılaştıkları Teknik ve Ekonomik Problemler	30
Tablo 1.16.	Bolu İli ve İlçelerinde Etlik Piliç Üretimi Yapan İşletme ve Kümes Sayıları	32
Tablo 3.1.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Birinci Dönem Giderler Dağılımı	44
Tablo 3.2.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi İkinci Dönem Giderler Dağılımı	45
Tablo 3.3.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üçüncü Dönem Giderler Dağılımı	46

Tablo 3.4.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Dördüncü Dönem	
	Giderler Dağılımı	47
Tablo.3.5.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Beşinci Dönem	
	Giderler Dağılımı	48
Tablo 3.6.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Altıncı Dönem	
	Giderler Dağılımı	49
Tablo 3.7.	Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Yıllık Toplam	
	Giderler Dağılımı	50
Tablo 3.8.	Küçük Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu	51
Tablo 3.9.	Orta Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu	52
Tablo 3.10.	Büyük Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu	52
Tablo 3.11.	İşletme ölçeklerine göre Isıtma birim maliyet tablosu	53

1.GİRİŞ

Bedensel ve zihinsel gelişmede ve insan sağlığında hayvansal protein tüketiminin önemli rolü bilinmektedir. 20. yy boyunca beslenme bilgisinin ilerlemesi insanların beslenme görüşleri ve alışkanlıklarında değişiklik meydana getirmiştir. Hızlı, nüfus artışı, nüfusun tarımdan sanayiye akışı, endüstrinin yoğunlaşması, şehirleşme sosyal yaşantıda değişme meydana getirmiştir. Bütün bu değişmeler hayvansal protein, özellikle et açığının giderek artmasına neden olmuştur (Erensayın, 1991:135).

Fert başına düşen hayvansal protein miktarı ülkelerin gelişmişliğine ve sosyal yaşantı düzeyine bağlı bir değişim göstermektedir. Bugün nüfusun hızlı artışı karşısında dengeli beslenme için dünyada olduğu gibi ülkemizde de bir taraftan mevcut hayvansal protein kaynakları arttırılmaya çalışırken diğer taraftan yeni besin kaynaklarını harekete geçirmek ve verimli şekilde işletme yolları araştırılmaktadır (Sakarya, 1990:376).

Bugünkü tavukçuluk sektörü büyük bir endüstri durumundadır. Bugünün tavukçuluk endüstrisinin dünün tavukçuluğundan farklı olması, gelecekteki endüstrisinin de bugünden farklı olacağını göstermektedir. Esasen bu endüstrinin tabiatının anlaşılabilmesi için tarihi gelişimi ve meydana gelmiş değişikliklerinde incelenmesi gerekir.

Tavukçuluk ilk zamanlarda ailelerin yumurta ve tavuk eti ihtiyacını karşılamak amacı ile yapılmaktaydı. Genellikle her aile 5-10 adet tavuk yetiştirmekteydi. Bu sistemde tavuklar evin etrafında açık havada serbest dolaşarak besinlerini temin etmiş ve gerektiğinde az bir miktar da yem verilmiştir. Böylelikle hem aileler yumurta ve et ihtiyacını karşılamış hem de ihtiyaç fazlası ürünlerini satarak gelir sağlamıştır. Daha sonraki dönemde nüfus artışı, şehirleşme, yerleşim alanlarının genişlemesi tavuk yumurtasına olan talebini artırmıştır. Şehirler ve ülkeler arasında ulaşım ve depolama şartlarındaki gelişmelerle yumurta ticareti artmıştır. Tavuk yetiştiriciliğinde entegrasyona gidilmesi hayvan sağlığı bakımından önemli olan aşı ve ilaç endüstrisi ile yumurta işleme teknolojilerinin gelişmesini sağlamış bu da verim ve karlılığı artırmıştır.

Bunların yanı sıra 1940 yıllarında başlayan ve hızla hızla gelişen genetik bilimi tavukçuluğun gelişmesine çok büyük bir katkı yapmıştır. Bu çalışmaların sonucunda kombine ve yumurta verim yönlü standart tavuk ırklarının yerini ticari hibritler almıştır (Sarica, M. ve Türkoğlu M.,2004:32).

Tavukçuluk sektörünün bugünkü düzeye ulaşması 1970’li yıllarda yüksek verimli ırkların ülkemizde üretime girmesiyle başlamıştır. 80’li yıllarda gelişme hızını artıran modern kümes ve kesimhane tesisleri ile donatılan sektör 1990’lı yıllarda ulaşılan sağlam bir alt yapı ile girmiştir. Özellikle kanatlı etinde 1990 yılında ulaşılan 662 bin tonluk üretim 7. Beş yıllık kalkınma planı özel ihtisas komisyonu hayvancılık raporunda yer alan projeksiyona göre 2003 yılında ulaşılması hedeflenmiş üretim düzeyini üzerindedir. Kişi başına tavuk eti tüketimi ise 1999 yılı sonunda 10,23 kg’a ulaşarak özel ihtisas komisyon raporunda 2005 yılı için öngörülen 9,95 kg tüketim miktarını geçmiştir. Tavukçuluk sektöründeki bu gelişme kırmızı et sektörünün gerilemesinden doğan üretim açığının mükemmel bir şekilde kapatılmasını sağlamış bu sayede ithalata gerek kalmamıştır (D.P.T.,2005:5)

Türkiye etlik piliç üretiminde hızlı bir artış yaşamaktadır. Hayvansal gıda gereksinimin karşılanmasında önemli bir yer tutan piliç etine olan talep üstün verim özelliklerine sahip bir örnek etçi piliçlerin büyük sürüler halinde yoğun bir şekilde üretimi ile karşılanmaktadır. Piliç eti üretim endüstrisinde verimlilik esastır. Bu amaçla kullanılan sürülerin verimliliği genetik,hayvan ıslahı,sağlık koruma,hayvan besleme ve zootekni alanlarındaki gelişmelere koşut olarak her geçen gün artmaktadır (Gürler ve diğerleri,2004:143).

Tavukçuluğun önemli bir özelliği yumurta ve tavuk eti gibi üretim ve arzının kısa sürede gerçekleştirilmesidir. Diğer hayvansal ürünlerin arzını artırmak için genellikle 2-4 yıl ve daha uzun bir devre gerektiği halde tavuk etinin 6-8 haftada ve yumurtanın 150-160 günlük bir devrede arzını artırmak mümkündür.

Ayrıca büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için elverişli sahaların günden güne daralması ülkemizin gıda kaynağı olarak kümes hayvanları yetiştiriciliğinin önemini daha arttırmaktadır (Sakarya, 1990:377).

Hayvansal kökenli protein açığının en hızlı ve ucuz bir şekilde karşılanması kanatlı hayvan yetiştiriciliği büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi kanatlılar, geviş getirenlerin aksine kaba yemleri tamamıyla değerlendirememektedirler. Tavuk beslenmesinde kullanılan yem hammaddeleri yüksek değerli olup kaba yemlerle karşılaştırıldığında oldukça pahalıdır (Hunt, T.E. ve Hunt, E.A.,1959:19)

Tavukçuluk ülkemizde geçerli hayvancılık kolları arasında hayvansal proteini en ekonomik olarak üretebilen bir yetiştiricilik olarak görülmektedir. Ayrıca tavukçulukta yatırım dönüşümü, geçerli olan diğer hayvancılık kollarına kıyasla çok daha kısa sürede olmaktadır.

Tavukçuluk sektörü, Türk tarımının içinde en güzel gelişmeyi göstererek günümüzde ülkemizin yüz akı olarak kabul edilen bir üretim dalı haline gelmiştir. Sektörün üretimi 1990'lı yıllardan itibaren fert başına 3,8 kg seviyelerinden 11,7 düzeyine ulaşmıştır. Sektörün bu gayretli üretimi sayesinde Türkiye'de piliç eti ithalatı son 10 yıldır neredeyse sıfır düzeylerinde kalmıştır. İnsan beslenmesi açısından önemli bir yer tutan hayvansal proteinin temininde stratejik bir konuma sahip olan kanatlı etlerinin, sürekli olarak gerileyen kırmızı et üretiminden doğan açığı kapatma konusunda özel bir yeri vardır. Türkiye üretim açısından dünya ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir.Dünya tavukçuluk sektöründeki son gelişmeler yakından takip edilmekte ve ülkemizdeki üretime yansısı çok hızlı olmaktadır. 1985 yılında uygulamaya giren “Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu” teşvik ve desteği, özellikle piliç eti üretiminde modern tesislerin kurulmasında etkili olmuştur. Buna paralel olarak çoğalan modern kesimhaneler sağlıklı bir piliç eti pazarlama olanağını sağlamış ve tüketiciler de sağlıklı ürün tüketme imkanına kavuşmuştur (Tavukçuluk Araştırma Dergisi, 2001:4)

İnsanlarımızın daha iyi beslenmelerinin daha çok hayvansal kökenli protein tüketmeleri ile gerçekleşebileceği bilinen bir gerçektir. Türkiye’ tüketilen hayvansal ürün miktarı gelişmiş ülkelere göre çok düşüktür. Domuz eti tüketimimiz yoktur. Kırmızı et üretiminin giderek gerilemesi ve fiyatlarının yüksekliği sorunu daha da büyümektedir. Hayvansal ürün açığının en kısa sürede ve en ucuz maliyetle kapatabilecek en önemli hayvancılık kolu tavukçuluktur. Bütün bunların ışığı altında

yıllık tüketimimize baktığımızda, kişi başına yaklaşık 134 adet yumurta ve 11 kg tavuk eti tükettiğimiz görülmektedir. Bu rakamlar gelişmiş ülkelerdeki değerlerle karşılaştırıldığında ülkemizde tüketim miktarının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır (Koca, 2004:76).

Protein talebini karşılamada tavuk ürünleri kırmızı et ve süt mamülleri gibi diğer protein kaynaklarından daha çok tercih edilmektedir. Bunun sebebi yemin ete ve yumurtaya dönüşüm oranının yüksek olmasıdır. Ayrıca tavuk eti diğer etlerle karşılaştırıldığında fiyatının ucuzluğu, yağ içeriğinin azlığı, fast food adlı hazır gıdaya elverişliliği ve dinsel sınırlamaların bulunmaması gibi avantajlara sahiptir. Böylece hayvansal üretim kolları arasında tavukçuluk, hayvansal proteinin en kolay ve en ucuz sağlanabilecek özellikte olup, 1 kg hayvansal ürün proteini için etlik piliçlerde 21,5 kg, yumurtada 20 kg, sığırdaki ortalama 101 kg, domuzda 69 kg, hindide ise 22,2 kg yeme ihtiyaç vardır. Buda göstermektedir ki tavuk eti ve yumurta beslenmede protein eksikliğine etkili bir çözüm olarak görülmektedir (Türkoğlu ve diğerleri, 1997:11).

Yemin ete dönüşüm oranının çok uygun olması nedeniyle protein talebini karşılamada tavuk ürünleri, kırmızı et ve süt mamülleri gibi diğer protein kaynaklarından daha çok tercih edilmektedir. Böylece hayvansal üretim kolları arasında tavukçuluk, hayvansal proteini en kolay ve en ucuz sağlanabilecek özelliktedir. Bahsedilen bu gerçeklerle tavuk eti ve yumurta insan beslenmesinde görülen protein eksikliğine etkili bir çözüm olarak görülmektedir. Bu nedenlerle bugün için tavukçulukta gaye üreticiler açısından kar sağlamak ise de, Dünya Tavukçuluk Endüstrisinin amacı et ve yumurta şeklinde yüksek kaliteli protein kaynağı olarak zengin gıda maddelerinin üretimi şeklinde tanımlanmaktadır.

Hayvansal üretim içinde hızlı bir gelişme gösteren etlik piliç yetiştiriciliği, kısa zamanda çok miktarda üretim yapılması, her türlü iklim şartlarında yetiştirme avantajına sahip olması, iş gücü gereksiniminin az olması, işletme sermayesi devir hızının diğer hayvansal üretim kollarından daha yüksek olması gibi avantajlara sahiptir. Ayrıca tarıma uygun olmayan verimsiz toprakların değerlendirilmesi, yeterli araziye sahip olmayan

gelir düzeyi düşük olan üreticiler için sosyal ve ekonomik gücün arttırılmasında umut bağlayan bir üretim sektörüdür.

Bu gün hayvancılık sektörünün diğer sektörlerle göre çağdaş anlamda daha hızlı gelişen ve endüstriyel bir yapı kazanan tavukçuluğun bir önemli özelliği de, diğer alt sektörden daha prodüktif bir üretim yapısına sahip bulunmasıdır (Aral, 1986:73).

Türkiye mevcut kaynakları ile Dünya’da ender bulunan ülkelerden birisidir. Tavukçuluk ülkemizde hayvansal protein ihtiyacının kapatılmasında et ve yumurta yönlü üretimi ile büyük önem taşımaktadır. Uygun teknolojiler kullanılarak ekonomik verimliliği yüksek tutabilen işletmeler tavukçuluktan iyi kazançlar sağlamaktadırlar (Aksoy, 1991:3).

Günümüzde teknik anlamda tavukçuluk, belirli kapasitenin üzerinde bilimsel yöntemler kullanılarak ve karlılık amacıyla yapılan ekonomik bir uğraş alanı olarak kabul edildiğini ve karlı bir tavukçuluk işletmesinin ancak bu amaçlara ulaşıldığında gerçekleşebileceğini göstermektedir. Günümüzde bu ifadeler ve bugünkü seviyeye uzun bir tarihi gelişim sonunda ulaşılmıştır. Bu gelişim gittikçe artan bir hızda olmuştur. Son 40 yılda tavukçulukta meydana gelen değişimler ziraat ve hayvancılığın hiçbir dalında olmadığı ölçüde büyüktür. Türkiye de 1960’lı yılların başında ilerleme kaydeden tavukçuluk sektörü Bolu İlinde 1970 ve 1980 yıllarında Or-köy, Ziraat Bankası Kaynak Kullanımını Destekleme Fonundan verilen kredilerle hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ölçüde verimlilikte artmıştır.

1952 yılında ABD’den ve İngiltere’den Tarım ve Orman Bakanlığı’nın bazı müesseselerinde kültür ırkı tavuk ithal edilmiştir. 1953 yılında Milli Tavukçuluk Komitesi kurulmuştur. 1958 yılında da Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Kümes Hayvanları Yetiştirme Hastalıkları Şubesi kurulmuştur. Daha sonra Orman Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan Orman Köylerini Kalkındırma Projeleri dahilinde 1000-2000 adetlik yumurta ve etlik piliç yetiştiricileri için krediler kullandırılmaya başlanmıştır. Orman Köylerinde etlik piliç yetiştiriciliği zamanla iyi bir gelir kaynağı olmuştur. Ankara’da aynı dönemlerde Et-Balık Kurumu tarafından büyük kapasiteli bir tavuk mezbahası kurulmuştur. 1986 yılında Kaynak Kullanımını

Destekleme Fonundan verilen kredilerle Bolu İlinde kümes yapımı önemli sayılara ulaşmıştır. Bolu İlinde orman alanlarının fazlalığı, kişilerin geçimlerini sağlayabilecek başka ekonomik imkanların olmayışı, tarım arazisinin azlığı, etlik piliç yetiştiriciliğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Bolu ilinde etlik piliç işletmelerinin teknik ve ekonomik verimliliklerinin bilimsel açıdan ortaya koyan yeterli sayıda araştırmanın bulunmaması araştırmanın bu bölgede yapılmasında etkili olmuştur. Bu çalışma Bolu ilinde ki etlik piliç işletmelerinin maliyet yapılarını incelemek, maliyeti oluşturan unsurları tespit etmek, maliyet içindeki bu unsurların ağırlıklarını tespit etmek, işletme sonuçlarını değerlendirerek teknik ve ekonomik performanslarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

1.1. Dünya Tavuk Üretimi

Dünya da kıtalara göre tavuk eti üretimi Tablo 1.1. de görülmektedir. Burada tavuk eti üretimini büyük bölümünün Amerika kıtasında olduğu görülmektedir. Tabloya göre son dokuz yıldaki artış oranına baktığımızda %31,42 oranında bir artış olduğu görülmektedir.¹

¹ <http://www.besd-bir.org/dunyakanatlietistitik.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009

Tablo 1.1. Dünya da Kıtalaraya göre Tavuk Eti Üretimi

DÜNYA PİLİÇ ETİ ÜRETİMİ (MİLYON TON)										
KİTALAR	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AFRİKA	2,4	2,6	2,6	2,8	2,9	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3
AVRUPA	8,9	9,0	9,4	9,3	9,4	9,9	10,1	10,1	10,5	10,8
ASYA	14,5	15,9	16,5	17,2	18,6	19,6	20,5	21,3	21,0	22,3
GÜNEY AMERİKA	6,8	7,3	7,9	8,8	9,5	10,0	10,7	11,3	12,4	12,4
KUZEY VE ORTA AMERİKA	14,8	15,5	16,0	17,1	19,7	18,1	18,7	19,0	19,7	20,3
OKYANUSYA	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
DÜNYA	48,0	50,9	53,2	55,9	59,1	61,6	64,0	65,8	67,7	70,0

Dünya da bazı ülkelerde ve Türkiye’de kanatlı eti üretimi Tablo 1.2. de görüldüğü gibidir.

Tablonun incelenmesinden de görüldüğü gibi, bu ülkelerin 1993 yılındaki kanatlı eti üretimi 30.204.000 ton iken, bu miktar 1996 yılında 39.471.000 tona ulaşmıştır. Kanatlı etinde üç yıllık dönemde artış oranı % 30.68 olmuştur. Aynı dönemde Türkiye de kanatlı eti üretimi 340.000 tondan 492.000 tona ulaşmıştır. Artış oranı % 44.70 olarak gerçekleşmiştir. ABD’de Kanatlı eti üretimi 1993 yılında 12.458.000 iken 1996 yılında % 18.60’lık bir artışla 14.776.000 tona ulaşmıştır. Almanya’da ise 1993 yılında 615.000 ton olan kanatlı eti üretimi 1996 yılında % 12.03’lük artışla 689.000 tona çıkmıştır. Buna rağmen tavukçuluk konusunda en zayıf ülkelere birisi olan Almanya, kanatlı eti ve yumurta olarak en fazla ithalat yapan ülkelerdendir.

Her ne kadar Fransa ve Hollanda en kuvvetli üretici ve en büyük ihracatçı ülkeler olsalar da Almanya sadece AB ülkelerinden değil başka ülkelere de ithalat yapmaktadır ve 2000’li yıllarda da yapmaya devam edecektir.

Tablo 1.2. Dünya da ve Bazı Ülkelerde Kanatlı Eti Üretimi

KANATLI ETİ ÜRETİMİ (1.000 Ton)					
Ülke Adı	1993	1994	1995	1996	% Artışı
ABD	12.458	13.076	13.998	14.776	+18.60
Almanya	615	630	651	689	+12.03
Fransa	1.875	1750	1980	2201	+17.38
İtalya	1.086	1007	1060	1158	+6.62
Hollanda	575	582	615	659	+14.60
Belçika – Lux	204.	222	251	285	+39.70
İngiltere	1090	1110	1180	1292	+18.53
Danimarka	172	175	177	184	+6.97
İrlanda	90	95	102	117	+30.0
Yunanistan	171.	165	170	169	-1.16
İspanya	825	872	923	962	+16.60
Portekiz	216	221	227	234	+8.33
Avusturya	102	102	102	98	-3.92
Brezilya	3106	3350	3845	3897	+2546
Japonya	1285	1320	1252	1265	+1.55
Çin	5100	6.080	8283	9976	+95.60
İsrail	225	227	222	222	-1.33
Suudi Arabistan	319	338	310	310	-2.90
Finlandiya	35	38	44	47	+34.28
İsveç	65	72	77	83	+27.69
Mısır	250	251.	362	355.	+42.0
Türkiye	340	366	486.	492	+44.70
Toplam	30.204	32.049	36.317	39.471	+30.68

Dünyanın en büyük kanatlı eti üreticilerinden birisi olan Çin 1993 yılında 5.100.000 ton olan üretimini, % 95.60'lık büyük bir artışla 1996 yılında 9.976.000 ton olarak gerçekleştirmiştir.

Diğer hayvansal ürünlerde olduğu gibi tavuk eti üretimi ve tüketiminde kişi başına düşen Milli Gelir büyük önem taşımaktadır.

Tablo 1.2.'de Dünya da bazı ülkelerde nüfus, kişi başına düşen G.S.M.H. , kanatlı ve etlik piliç eti tüketim miktarlarına ait veriler göstermiştir.²

Tablonun incelenmesinde anlaşılabacağı üzere 1990 yılında 5.283.906.000 olan dünya nüfusunun 2010 yılında 7 milyarı geçeceği tahmin edilmektedir. Gelecekte bu nüfusun dengeli ve yeterli olarak beslenmesinde tavuk eti üretimi önemli bir potansiyel kaynak olarak düşünölmelidir.

² <http://www.besd-bir.org/dunyakanatlietistitik.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009

Tablo 1.3. Dünyada Bazı Ülkelerde Türkiye de, Nüfus, Kişi Başına Düşen G.S.M.H. Kanatlı Eti ve Etlik Piliç Tüketimi (kg / yıl)

Ülke Adı	Nüfus (1.000)			G.S.M.H. (kişi/yıl)		Kanatlı Eti (İnsan/Yıl/Kg.)				Etlik Piliç (İnsan/yıl/kg)		
	1990	1995	2000	1994	1995	1991	1992	1993	1994	1993	1994	1995
Amerika	249.924	263.250	275.119	25.860	26.980	41.21	42.69	43.16	43.97	35.24	35.30	35.40
Danimarka	5140	5228	5207	28.110	29.890	13.88	14.49	13.06	15.39	11.67	11.90	11.50
Belçika	9951	10.518	10.248	22.920	24.710	16.67	17.72	18.02	20.46	11.78	12.30	13.80
Fransa	56.718	57.981	59.024	23.470	24.990	21.69	21.76	21.11	22.01	10.64	11.40	11.10
İtalya	56.722	57.283	57.254	19.270	19.020	19.36	19.58	19.40	18.82	11.12	11.40	11.30
Almanya	79.365	81.591	81.700	25.580	27.510	11.55	12.14	11.71	12.42	6.78	7.20	7.00
Hollanda	14.952	15.503	15.934	21.970	24.000	14.55	15.77	15.02	16.31	14.07	14.80	15.20
İngiltere	57.772	58.816	59.254	18.410	18.700	19.25	20.63	19.93	20.23	18.27	18.40	18.40
Rusya Fed.	147.913	147.810	145.552	2650	2240	9.75	9.84	9.17	11.16	5.68	---	---
Çin	1.155.305	1.221.462	1.284.597	530	620	3.76	4.23	5.27	6.70	1.90	2.90	3.30
Japonya	123.537	125.197	126.472	34.630	39.640	13.69	14.15	14.02	14.17	12.70	12.80	13.40
İsrail	4.660	5551	6.062	14.440	15.920	38.39	40.50	40.34	39.74	32.40	29.90	30.50
S. Arabistan	16.048	17.880	21.257	7240	7.040	31.85	28.11	26.26	24.71	---	---	---
Brezilya	147.488	161.790	174.825	3320	3640	15.72	16.70	17.23	19.17	---	18.50	22.60
Mısır	56.312	62.931	69.146	710	790	4.77	5.46	5.61	6.02	4.50	4.90	5.30
Dünya	5.283.906	5.716.038	6.147.407	---	---	7.88	8.07	8.34	8.87	---	---	---

Görüldüğü gibi G.S.M.H. yüksek olan gelişmiş ülkelerde örneğin kişi başına kanatlı et tüketimi Amerika’da 43.97 kg iken Mısır’da bu oran 6.02 kg ve Çin’de 6.70 kg, olmuştur. Türkiye’de ise bu tüketim 1994 yılında kişi başına yılda 7.69 kg olmuştur. Bu da Türkiye’de yıllık kanatlı eti tüketiminin, gelişmiş ülkelerin ne kadar gerisinde olduğunu göstermektedir.³

Tavuk ve kanatlı eti dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle dünyada önemli tavuk eti ihraç ve ithal eden ülkeler Tablo 1.4 ve 1.5 de verilmiştir.⁴

Tablo 1.4. Dünyada Tavuk Eti İhraç Eden Önemli Ülkeler (1.000 ton)

Ülke Adı	Yıllar					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
A.B.D	2520	2180	2232	2170	2335	2404
Avrupa Birliği	726	871	788	813	740	720
Arjantin	13	23	39	66	110	150
Avustralya	19	15	15	13	14	14
Birleşik Arap Emirlikleri	20	37	40	15	20	20
Brezilya	1226	1577	1903	2416	2739	2900
Çin	489	438	388	241	331	375
Kanada	69	84	76	74	100	105
Kuveyt	0	1	3	4	20	26
Suudi Arabistan	20	20	20	10	10	10
Tayland	392	427	485	200	240	300
Diğer Ülkeler	33	28	33	21	21	22
TOPLAM	5527	5701	6022	6043	6680	7046

³ <http://www.besd-bir.org/dunyakanatlietistitik.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009

⁴ <http://besd-bir.org/dunyakanatlidisticaret.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009

Tablo 1.5. Dünya’da Tavuk Eti İthal Eden Önemli Ülkeler (1.000 ton)

Ülke Adı	Yıllar					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Avrupa Birliği	202	500	588	466	485	450
Birleşik Arap Emirlikleri	125	133	154	158	160	160
Çin	448	436	453	174	281	350
Güney Afrika	64	80	125	154	175	190
Hong Kong	183	164	154	244	222	226
Japonya	710	744	695	582	748	735
Kuveyt	63	57	81	119	130	138
Meksika	245	267	338	326	374	395
Rusya Federasyonu	1281	1208	1081	1016	1190	1240
Suudi Arabistan	399	391	452	429	480	490
Diğer Ülkeler	423	445	474	687	634	570
TOPLAM	4143	4425	4595	4355	4879	4944

Tablodan da anlaşılacağı gibi dünyanın en büyük ihracatçı ülkeleri ABD, Brezilya ve Avrupa Birliği’dir. Bu ülkelerin ihracatı, 2006 yılında sırasıyla 2.520, 1.226, 726 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Önemli tavuk ithalatçısı olanlar ise Rusya Federasyonu, Japonya, Çin, Suudi Arabistan gelmektedir. 2006 yılında sırasıyla 1.281, 710, 448, 399 bin ton olarak gerçekleşmiştir.⁵

Tavukçuluk sektöründe gerekli alt yapı oluşturulduğu takdirde Türkiye tavukçuluk ihracatı ile gelir sağlayacak potansiyel ve imkânlara sahip bulunmaktadır.

Türkiye de kanatlı eti ihracatı ve ithalatı yıllar itibariyle gelişimi Tablo 1.6.’da gösterilmiştir (Dış Ticaret Müsteşarlığı,2007:155).

⁵ <http://besd-bir.org/dunyakanatlidisticaret.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009

Tablo 1.6. Türkiye de Kanatlı Eti İhracatı – İthalatı

Yıllar	Kanatlı Eti İhracatı		Kanatlı Eti İthalatı	
	Ton	Dolar / Ton	Ton	Dolar / Ton
1992	2.115	1.201.00	2.727	725.00
1993	1.014	1.991.00	77	221.00
1994	12.228	1.021.66	1	4.234.88
1995	4.913	1.040.65	38	2.645.52
1996	9520	929.55	65	2.464.55
1997	11.012	948.56	291	1.769.58
1998	12.481	895.61	31	2.419.11
1999	9.886	683.59	2	1.568.62
2000	10.439	568.29	1.446	673.78
2001	24.417	585.54	211	863.44
2002	19.642	578.43	38	845.90
2003	25.169	652.66	62	742.83
2004	29.050	680.00	20	671.16
2005	44974	739.70	252	1.235.00
2006	39.810	708.04	170	704.10

Kanatlı eti ihracatı 1992-2006 yılları arasında 18 kat artış göstermiştir. Tablo 1.6'da 1994 yılında görülen ihracat patlaması 5 Nisan 1994 ekonomik istikrar kararlarından sonra doların TL karşısında değer kazanması ile tavuk eti fiyatlarının dolar bazında düşük kalması ve ülke içi tavuk eti üretiminin artması neticesinde firmaların dışa açılmasına zorlanması sonucu olmuştur.

1.2.Tavukçuluğun Ülke Ekonomisindeki Önemi

Fert başına düşen hayvansal protein miktarı ülkenin gelişmişliğine ve sosyal yaşantı düzeyine bağlı olarak bir değişim göstermektedir. Tablo 1.7.'de buna ait rakamlar verilmiştir.

Tablo 1.7. Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Günlük Hayvansal Protein Tüketimi (gr.)

Ülke Adı	Tüketim Miktarı (gr)
Belçika	86
Danimarka	80
Fransa	83
Almanya	69
Yunanistan	--
İrlanda	70
İtalya	59
Lüksemburg	66
Hollanda	65
Portekiz	42
İspanya	55
İngiltere	57
Türkiye	20-25

Tablo 1.7. incelendiğinde; Türkiye' den hayvansal protein tüketimi bakımından oldukça düşük bir düzeyde olduğu görülmektedir (Poultry International, 2005:32).

1.3. Türkiye’ de Tavukçuluğun Tarihi ve Gelişimi

Tarihi belgeler Türklerin tavukçuluğu çok eski devirlerden beri bildiğini ve yetiştirildiğini göstermektedir. Osmanlı Devleti zamanında yumurta ihraç eden ülkeler arasında yer aldığımız halde daha sonra bu yetiştiricilik alanındaki gelişmeleri izleyemememiz nedeniyle tavukçulukta da gelişmiş ülkeler ile aramızda aleyhimize ortaya çıkan fark 1960’lı yıllara kadar büyümüştür (Erensayın,1991:142).

Ülkemizde ilk modern tavukçuluk hareketlerinin 1930 yılında iktisat vekaleti tarafından yetiştirme ve tecrübe kurumu olarak Ankara ‘ da o tarihteki adı ile Merkez tavukçuluk Enstitüsünün açılışının kararlaştırılması ile başladığı kabul edilir. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yanında kurulan bu Enstitü 1938-1939 yıllarında Atatürk Orman Çiftliği yolundaki bu günkü yere nakledilmiştir.

1938 yılında Ankara da toplanan birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresinde tavukçuluğumuzun durumu ve geliştirilmesi konusu geniş şekilde tartışılmış ancak beklenen sonuca ulaşamamıştır. Tavukçuluğumuzun geliştirilmesi amacıyla 1952 yılında ziraat vekâletinde merkez tavukçuluk komitesi oluşturulmuş ve çalışmaların daha iyi yürütülebilmesi için de Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü’ ne bağlı Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi Kurulmuştur.

1953 yılında Milli Tavukçuluk Komitesi, 1958 yılında Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Kümes Hayvanları Yetiştirme Hastalıkları Şubesi kurulmuştur.

1955-1956 yıllarında birisi İstanbul da özel sektör, diğeri de Ankara da Et-Balık Kurumu tarafından büyük kapasiteli tavuk kesimhaneleri kurulmuştur. 1956 yılında Yem Sanayii T.A.Ş. kurularak daha sonraki yıllarda ilave fabrikalar ile yem üretimi arttırılmıştır (Türkoğlu ve diğerleri, 1997:12).

1960 yılına kadar Türkiye de yapılan tavukçulukta önemli bir gelişme görülmemektedir. Daha çok köy tavukçuluğu ve küçük işletmeler şeklinde yapılan tavukçuluk 1960-1985 arasında düşük üretim kapasiteli köy tavukçuluğundan modern girdilerin daha yoğun biçimde kullanıldığı teknik tavukçuluğa yönelinmiş; çoğunluğu köylerde olan düşük verimli tavuk popülasyonunun yerini modern ticari sürüler almaya

başlamıştır. 1983 yılında tavukçuluğun kar getiren bir sektör olduğunun görülmesi sonucu Ziraat Bankasından uzun vadeli ve düşük faizle alınan kredilerle binlerce yeni kümes kurulmuştur. Tavukçuluk ile ilgisi olsun, olmasın bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığı halde birçok kişi bu sektörde üretime katılmıştır.

1986 yılı sonunda Kaynak Kullanımını Destekleme Fonunda verilen kredilerle kümes maliyetinin % 25'inin işletmeciye geri ödenmesi, kümes yapımında başta Bolu İli olmak üzere Türkiye genelinde gereğinden fazla kümes yapımına neden olmuştur. 1995-1998 yılları arasında Bolu İlinde dünya standartları ile eş değerde kümes Kesimhaneleri kurulmuştur.

2000'li yıllarda kanatlı sektörünün AB uyum çalışmaları başlamış ve 2005 yılında Türkiye'nin AB ülkelerinin kanatlı eti ithal edebileceği ülkeler listesine girmesi için karar aşamasına gelinmiştir (Çakı,2007:156).

Türkiye'de Kanatlı eti sektörünün gıda sanayi ve tarıma olan katkısının yanı sıra ülkenin sosyal ve ekonomik gelişmesine de katkısı bulunmaktadır. Sektör son 20 yıl içerisinde sürekli gelişim sağlayan kendi üretim planlamasını yapabilen,ülke ihtiyacını karşılayabilen ve uluslar arası standartlarda üretim yapan bir yapıya kavuşmuştur.

Ülkemizde üretilen beyaz etin yaklaşık %80'i entegre tesislerde gerçekleştirilmekte olup gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden 20 yıl daha yeni tesislerdir. Sektör dünyadaki son gelişmeleri yakından izlemekte ve gerekli güncellemeler üretime hızla yansıtılmaktadır. Ülkemiz tavuk eti üretiminde 2004 yılı FAO verilerine göre dünya ülkeleri sıralamasında 185 ülke arasında 16.sırada yer almıştır (Civaner, 2007:2).

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Proje Uygulama Genel Müdürlüğü'nden verilen bilgilere göre etlik piliç üretimi yapan işletmelerin kapasiteler ve iller itibariyle sayıları Tablo 1.8.'de verilmiştir (Tarım ve köy işleri bakanlığı, 2006:61).

Tablo 1.8. Türkiye’de etlik piliç ve ticari yumurtacı yetiştiriciliği yapan işletme sayıları

İLLER	İŞLETME SAYISI	ETLİK KÜMES SAYISI	TİCARİ YUMURTACI KÜMES SAYISI (işletme değil)	TOPLAM
Adana	246	250	20	270
Adıyaman	Kanatlı işletme yok			
Afyon	282	28	636	664
Ağrı	Kanatlı işletme yok			
Amasya	11	5	7	12
Ankara	302	671	45	6
Antalya	3	7	-	7
Artvin	Kanatlı işletme yok			
Aydın	92	85	87	172
Balıkesir	970	1676	260	1936
Bilecik	27	39	11	50
Bingöl	Kanatlı işletme yok			
Bitlis	Kanatlı işletme yok			
Bolu	2120	2804	50	2854
Burdur	25		34	34
Bursa	250	231	177	408
Çanakkale	100	123	-	123
Çankırı	43	70	7	77
Çorum	64		100	100
Denizli	34	23	44	67
Diyarbakır	Kanatlı işletme yok			
Edirne	1	-	1	1
Elazığ	173	247	1	248
Erzincan	36	63	14	77
Erzurum	27	36	-	36
Eskişehir	266	313	18	331
Gaziantep	4	7	3	10
Giresun	5	-	6	6
Gümüşhane	1	1	-	1
Hakkari	Kanatlı işletme yok			
Hatay	38	64	3	67
İsparta	1	1	-	1
İçel	710	970	30	1000
İstanbul	29	40	44	84
İzmir	283	535	102	637
Kars	1	-	1	1

İLLER	İŞLETME SAYISI	ETLİK KÜMES SAYISI	TİCARİ YUMURTACI KÜMES SAYISI (işletme değil)	TOPLAM
Kastamonu	4	-	6	6
Kayseri	176	104	170	274
Kırklareli	Kanatlı işletme yok			
Kırşehir	3	-	3	3
Kocaeli	289	447	77	524
Konya	232	151	351	502
Kütahya	57	59	59	118
Malatya	20	24	1	25
Manisa	599	744	170	914
K.Maraş	6	4	5	9
Mardin	Kanatlı işletme yok			
Muğla	14	17	15	32
Muş	1	-	1	1
Nevşehir	32	-	51	51
Niğde	15	8	13	21
Ordu	12	-	12	
Rize	1	-	1	1
Sakarya	1093	1532	20	1552
Samsun	164	237	34	271
Siirt	Kanatlı işletme yok			
Sinop	5	7	-	7
Sivas	3	-	8	8
Tekirdağ	11	11	11	22
Tokat	7	11	7	18
Trabzon	3	1	2	3
Tunceli	Kanatlı işletme yok			
Şanlıurfa	Kanatlı işletme yok			
Uşak	97	122	4	126
Van	3	2	2	4
Yozgat	18	8	16	24
Zonguldak	121	191	4	195
Aksaray	11	-	15	15
Bayburt	1	-	1	1
Karaman	24	-	26	26
Kırıkkale	2	5		5
Batman	Kanatlı işletme yok			
Şırnak	Kanatlı işletme yok			

İLLER	İŞLETME SAYISI	ETLİK KÜMES SAYISI	TİCARİ YUMURTACI KÜMES SAYISI (işletme değil)	TOPLAM
Bartın	14	17	-	17
Ardahan	Kanatlı işletme yok			
Iğdır	Kanatlı işletme yok			
Yalova	7	1	10	11
Karabük	18	24	3	27
Kilis	Kanatlı işletme yok			
Osmaniye	5	5	-	5
Düzce	546	631	6	637
TOPLAM	9758	12652	2805	15577

Tablo 1.8. yıllar itibariyle incelendiğinde;

1. Et ve yumurta yönlü ticari tavukçuluk işletmelerinin sayısında artış devam etmektedir.
2. Yeni kurulan işletmelerin daha yüksek kapasitede oldukları bilinmektedir. Bu durumun rantabilite için işletme kapasitesinde artış gerektirdiğini ve kapasite bakımından tavukçuluğu ileri ülkelerde görülen değişimin ülkemizde de yaşandığını göstermektedir.
3. Yumurta tavukçuluğunda yeni kurulan işletmelerde kafes tavukçuluğu hâkimdir.
4. Ticari üretim işletmelerinin sayı ve toplam kapasitelerindeki artış damızlık işletmelerinin sayı ve kapasitelerinin de artış görülmektedir.
5. Endüstrinin batıda yoğunlaşması devam etmekle beraber ülkelerin diğer bölgelerde yeri ve önemi üretim merkezleri de ortaya çıkmaktadır. Tavukçuluğun ülke düzeyindeki yaygınlaşması olumlu bir gelişmedir.
6. Yetiştiriciler arasında şirketleşme artmaktadır (Erensayın, 1991:112)

1.4. Türkiye’de Etlik Piliç Üretimi Konusunda Yapılan Çalışmalar:

Açıl (1966),’’Türkiye Tavukçuluğunun İktisadi Cephesi’’adlı araştırmasında, Tavukçuluğun durumu ele alınmış ve işletmelerde üretim, fiyat-maliyet ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Akbay, (1990:58)’a göre Tavukçuluğun ilaç, ekipman, yem sanayi gibi yan dallarının da göz önüne alındığında ülkemizde yaklaşık iki milyon kişinin kazanç vasıtası olduğunu, ülkemizde geçerli olan hayvancılık kolları içerisinde, ülke genelindeki görünümü ile en modern tarımsal işletme yapısına sahip işletmelerin tavukçuluk işletmeleri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca üretim-tüketim ilişkisinin iyi kurulup, piyasada arz-talep dengesinin sağlanmasıyla, ülke tavukçuluğunun gelişmeye devam edeceğini ve halkımızın beslenmesindeki etkinliği nedeni ile sağlığınıza, yarattığı istihdam olanakları ve ihracat potansiyeli ile de ekonomimize katkıda bulunacağını ifade etmişlerdir.

Akbay,ve diğerleri (1990) ise ’’Avrupa Topluluğuna tam üye olma aşamasında Türkiye tavukçuluğunun genel durumu’’ adlı çalışmalarında, dünya tavuk eti üretimi hakkında bilgi verdikten sonra Avrupa Topluluğu ve Türkiye tavukçuluğunu değerlendirerek, Türkiye tavukçuluğunun Avrupa Topluluğu tavukçuluğu karşısındaki sorunlarını ortaya koymuşlardır.

Durmuş (2005:32) yapmış olduğu çalışmasında, Türkiye’de tavukçuluk sektörü diğer hayvancılık kollarına göre oldukça gelişmiş durumda olduğunu belirtmiştir. Ancak üretimde yaşanan gelişmişlik, tüketime aynı oranda yansımamıştır. FAO’nun verilerine göre kişi başına yıllık tavuk eti ve yumurta tüketimi Avrupa Birliği ülkelerindeki tüketimin yaklaşık yarısına tekabül ettiğini bildirmiştir.

Aral (1986:76) tavukçuluk sektörünü ele alarak tavuk ürünleri ihracatının 1980 yılında başlamasıyla, tavukçuluğun büyük bir hızla endüstri kolu haline geldiğini, bugün için ise Türkiye tavukçuluğunun üretim ve teknoloji ile ilgili önemli sorunun bulunmayıp, sorunların, ürünlerin pazarlanmasında düğümlendiğini belirtmiştir. Ayrıca

çeşitli teşvikler sonucunda üretimde meydana gelen artışların iç ve dış pazarda yeterince tüketilmediğinden arz-talep dengesinin sağlanamadığını ifade etmiştir.

Bostan (1982:125) ise ''İstanbul ili tavukçuluk işletmelerinin ekonomik yapısı ve yönetim sorunları'' adlı çalışmasıyla konuya değinmiş, araştırma kapsamına alınan etlik piliç üretim işletmelerinde yem giderlerinin toplam maliyetler içinde işletmeler ortalaması olarak % 59.79 pay aldığını hesaplamıştır.

Çakı (2007:181)'Tavukçuluk sektörünün Türk ekonomisindeki yeri ve durumu'' adlı çalışmasında, tavuk eti dış ticaretinde ithalatın yok denecek kadar az olduğunu bildirmiştir. Ancak sektörün ithalat ile temel bağı girdi ithalatı oluşturduğunu belirtmiştir. Yem ve damızlıkların yenilenmesi amacı ile yumurta ve civciv ithalatı yem ve aşı sektörünün ithal girdileridir. Yem fiyatlarında görülen artış maliyet artırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim maliyetinin %70'ini yem bedeli oluşturduğunu yem içinde yer alan soya,,mısır, balık unu ve premiksler büyük orada ithalat yolu ile temin edilen hammaddeler olduğunu tespit etmiştir.Kanatlı yemlerinde bulunan ithal hammadde oranı %85'lere çıkmaktadır.Ortalama ithal hammadde kullanımı broiler (etlik tavuk) yeminde %70 oranına ulaşabildiğini açıklamıştır.

Chikara (1999:136) 1983-1984 yılları arasında Haryana'nın Gurgaon bölgesindeki etlik piliç üretim işletmelerinin maliyetlerini ve karlarını hesaplamış, bir adet piliç başına düşen değişen masrafları 8.42 Rs(x), sabit masrafları 10.37 Rs ve sonuçta toplam masrafları 18.79 Rs olarak tespit etmiş,toplam masrafların % 44.41'ini değişen masrafların ve % 55.19'unu da sabit masrafların oluşturduğunu belirlemiştir. Chhikara, toplam masraflar içinde yem ve civciv masraflarının büyük bir pay aldığını ve bunların oranlarının sırayla % 33.90 ve % 21.29 olduğunu saptamıştır. Piliç başına düşen net karı ise 2.58 Rs olarak tespit etmiş ve bu katın tatmin edici bir seviyede olduğunu vurgulayarak, geniş büyük ölçekli işletmelerin orta ve küçük ölçekli işletmelere oranla daha karlı çalıştıklarını açıklamıştır. (x : (Rs) Hindistan para birimi)

Hedges (1993:123) ''Tarımsal işletmecilik kararları'' adlı çalışmasında, etlik piliç işletmelerinin maliyet unsurlarını incelemiş, işletmelerin toplam masraflarının %

7.50'sinin sabit masrafların, % 82.50'sinin değişken masrafların oluşturduğunu tespit etmiştir. Yem maliyetinin toplam maliyetler içindeki oranını ise % 59.80, civciv maliyetini ise % 20 olarak saptamıştır.

Noles (1999:844) ise tavukçuluk işletmelerinde tarımsal gelir ile karın maksimum yapılması ve optimum kesim zamanının belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapmış, bu araştırmasında Noles, en uygun kesim zamanının yedinci hafta olduğunu ve bu şekilde elde edilecek karın maksimuma ulaşacağını tespit etmiştir.

Turhan (1987:85) “Akçakoca tavukçuluk işletmelerinin ekonomik yapısı ve pazarlama sorunları” adlı araştırmasında, işletmelerin genel özelliklerini, ekonomik yapılarını ve yıllık faaliyet sonuçlarının yanı sıra, işletmeyle ilgili sorunları incelemiştir. İnceleme kapsamına aldığı işletmeleri üç büyüklük grubuna ayırdıktan sonra, işletmelerin sermaye yapısını aktif sermaye içerisinde bina sermayesinin en büyük payı aldığını, toplam işletme giderleri içerisinde en büyük payı yem ve civciv giderinin aldığını, işletmelerinin net karlarının üretim giderlerinin yüksek olması nedeni ile düşük olarak gerçekleştiğini, 1 kilogram etlik piliç üretim maliyetinin en düşük büyük ölçekli işletmeler grubunda gerçekleştiğini saptamıştır. Ayrıca Üretim maliyetlerinde ikinci sırayı teşkil eden civciv masrafının piliç etinin piyasa fiyatlarında önemli bir rol oynadığını bildirmiştir. Yapmış olduğu çalışmaya göre civciv maliyetinin masraflar toplamı içerisindeki oranının %19,68 ile %22,23 arasında değiştiğini tespit etmiştir.

Teke, ve diğerleri (2006)'nin yaptıkları araştırmanın sonucuna göre verim özelliklerine ait ticari koşullarda (saha koşullarında) elde edilen ortalama değerlerin “modern üretim” standartlarının oldukça altında olduğu tüm verim özelliklerinin kesim yaşından önemli ölçüde etkilendiği tüm verim özellikleri birlikte değerlendirildiğinde en uygun kesim yaşının 41-42 gün olduğu ve kümes kapasitesi arttıkça verim özelliklerinde genel bir iyileşmenin gözlemlendiği belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda tüm verim özelliklerinde yıldan yıla önemli bir artışın şekillendiği ve bu artışın daha çok her yıl yurt dışından getirilerek kullanılan damızlıkların genetik potansiyellerinde hayvan ıslahına bağlı olarak şekillenen ilerlemelerden kaynaklandığı belirtilmiştir.

1.5. Bolu İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Bolu İlinde 2009 yılında nüfus sayımı sonuçlarına göre 170.071 kişi il ve ilçe merkezlerinde, 101.474 kişide köylerde olmak üzere toplam, 271.545 kişi yaşamaktadır. Tablo 1.9.'da Bolu İlinin, çevre illerle olan, nüfus yoğunluğu şehir ve köy nüfusları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.⁶

Tablo 1.9. Bolu ve Çevre İllerin Nüfus Yoğunluğu Şehir ve Köy Nüfusları

İller	Nüfus Yoğunluğu	Şehir Nüfusu	%	Köy Nüfusu	%
Ankara	179	4.513.145	97.06	136.881	2.94
Bilecik	45	148.330	69.39	53.731	30.61
Bolu	32	170.071	62.64	101.474	37.36
Çankırı	24	111.944	60.91	73.075	39.09
Eskişehir	53	669.444	88.62	85.983	11.38
Sakarya	174	633.158	73.49	228.412	26.51
Zonguldak	187	280.316	45.24	339.496	54.76
Türkiye	91	54.807.219	75.54	17.754.093	24.46

Tablo 1.9. incelendiğinde; il şehirleşme açısından çevre iller arasında Çankırı ilinden sonra en düşük düzeydedir. Bolu İli şehirleşme oranı açısından Türkiye ortalaması olan % 75.54'ün altında bulunmaktadır. Bu bilgiler Bolu İlinde kırsal ekonomik yapının daha ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Devlet planlama teşkilatı tarafından hazırlanan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması Tablo 1.10' da gösterilmiştir.

⁶ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, Erişim Tarihi: 14.10.2009

Tablo 1.10. Bolu ve Çevre İllerin Sosyo -Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	Gelişmişlik Endeksi
Ankara	1
Bilecik	3
Bolu	3
Çankırı	3
Eskişehir	2
Düzce	3
Sakarya	3
Zonguldak	3

Tablo 1.10. incelendiğinde; Bolu İlinin çevre illerle gelişmişlik karşılaştırmalarında 3. Derecede kalkınmakta olan iller arasında yer almaktadır. Devlet planlama teşkilatının gelişmişlik derecesine göre sınıflandırıldığı bu çalışmada 3. derecede gelişmiş olan iller istihdamın tarım kesiminde yoğunlaştığı küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin çok olduğu iller olarak tanımlanmaktadır.⁷

Tablo 1.11.'de Türkiye genelinde Bolu Merkez ve İlçelerinin gelişmişlik sıralamaları verilmiştir (Erşahin,ve İlgen, 2002:8).

Tablodan da görüleceği gibi, anayollara daha yakın ilçelerde gelişmişlik sıralamasında daha üst noktada yer almaktadır. Diğer bir faktör ise sanayileşme ve ekonomik yapı etki etmektedir. Bolu merkez ilçesi Türkiye genelinde ilk yüz arasında yer almaktadır.

⁷ <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/iller2003.html> illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, Erişim Tarihi:14.10.2009

Tablo 1.11. Türkiye Geneline Bolu Merkez ve İlçelerinin Gelişmişlik Sıralaması

İlçeler	Türkiye İlçeleri Geneline Gelişmişlik Sıralaması	İl İçinde Gelişmişlik Sıralaması
Merkez	31	1
Yeniçağa	133	2
Gerede	212	3
Mengen	287	4
Seben	347	5
Kıbrısık	426	6
Mudurnu	476	7
Göynük	565	8
Dörtdivan	664	9

1.6. Bolu İlindeki Etlik Piliç Üretimi

Bolu iline tavukçuluk endüstrisinin gelişi son 40 yıla rastlamaktadır. Bu dönem içinde düşük üretim kapasiteli köy tavukçuluğundan modern girdilerin daha yoğun biçimde kullanıldığı teknik tavukçuluğa geçiş olmuş çoğunluğu kişilerde bulunan düşük verimli tavuk popülasyonunun yerini modern ticari sürüler almıştır.

Bolu ilinde tavukçuluk konusunda ilk uygulama Mudurnu ilçesinde olmuştur. 1970 yılında orman köylüsünü kalkındırma projeleri doğrultusunda Or-köy Kredileri ile 1000–1500 Adet / dönem’lik kümesle inşa edilmiştir. Bu kümeslerin sayısı kısa bir süre içinde 1000’e ulaşmıştır. Bu faaliyetleri o dönemlerde daha iyi sürdürebilmek için kooperatifleşmeye gidilmiş ve 1977 yılında ilk Kalkındırma Kooperatifi kurulmuş, daha sonra kapasiteye ait bir adet yem fabrikası ve bir adet kesimhane kurulmuştur. Daha sonra bu kooperatif bölgede bulunan entegre şirketler ile rekabet edememesi sonucu 1995 yılında faaliyetlerini durdurmuştur.

Bolu ilinde kümes yapımı olarak Mudurnu'yu Göynük ve Kıbrıscık İlçeleri izlemiştir. Yine 1970li yıllarda Or-köy Kredileriyle 1000–2000 Adet / Dönemlik kümesler yapılmıştır. Yine bu bölgelerde üreticiler kooperatifleşmeye gitmişler Taşkesti ve Mudurnu'daki üreticiler kalkındırma kooperatifleri kurmuşlardır. Daha sonra bu kooperatifler Taşkesti'de yem fabrikası, Mudurnu ve Göynük'de kesimhane kurmuşlardır. Yine bu kooperatiflerde bölgedeki entegre şirketlerle rekabet edememesi, kötü yönetim, kooperatiflerdeki siyasal ayrılıklar, yönetici suistimalleri ve çıkar çatışmaları sonucunda zaman içerisinde faaliyetlerine son vermişlerdir.

Günümüzde ise Bolu İlinde Türkiye'nin 4. büyük etlik piliç üretimi yapan şirketine ait modern bir kesimhane bulunmaktadır. 10.000 Adet /saat kapasitesiyle 3. sırada bulunmaktadır.

Yine aynı işletmeye ait 6.500 Adet / saat kapasiteli bir kesimhane 10 ton / saat kapasiteli bir yem fabrikası, 22 milyon adet / yıl kapasiteli bir kuluçka hane mevcuttur. Yine ilçede 3 000 Adet / saat kapasiteli bir kesimhane ve 1.4 milyon Adet / yıl kapasiteli bir kuluçkahane vardır.

Göynük ilçesinde ise 1996 yılında faaliyete geçen 9.000 Adet / saat kapasiteli modern bir kesimhane yine aynı yıl faaliyete geçen 20 ton 7 saatlik bir yem fabrikası, 10 milyon Adet / saat kapasiteli bir kuluçkahane bulunmaktadır. Yine bir başka işletmeye ait 4.000 Adet / saat kapasiteli, bir kesimhane daha bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgede etlik piliç üretimiyle birlikte yumurta tavukçuluğu yetiştiriciliği de gelişmiştir.

Dörtdivan ilçesinde ise 1986 yılından sonra verilen teşviklerle modern kümesler yapılmıştır. İlçenin konumu itibarıyla çok uygun şartlar taşımaktadır.

Kıbrıscık ilçesinde de verilen krediler ve teşvikler sonucu kümes yapımı hızlı bir şekilde artmıştır. Bölgenin coğrafi yapısı nedeniyle etlik piliç üretimi bu bölgede cazip hale gelmiştir.

Bolu İli Merkezinde ise bir başka entegre işletmesine ait 10 000 Adet / saat kapasiteli modern bir kesimhane, 3 ayrı işletmeye ait 5.000 Adet / saat kapasiteli orta ölçekli kesimhaneler bulunmaktadır.

Bu bölgede 6 adet 5–15 ton / saat lik yem fabrikası bulunmaktadır. Yine bir entegre işletmesine ait büyük ve modern bir yem fabrikası bulunmaktadır. Yine aynı işletmeye ait 100 milyon adet / yıl kapasiteli bir kuluçkahane mevcuttur. Bunun yanında bir başka işletmeye ait 10 milyon Adet / yıl kapasiteli bir kuluçkahane bulunmaktadır. Bölgelerde son 5 yıl içinde etlik piliç üretimi çok sayıda kapalı sistem modern kümesler yapılmaktadır. Ayrıca yumurta tavukçuluğu üretimi de yapılmaktadır.

Mengen, Seben, Kıbrısık, Yeniçağa ve Gerede ilçelerde etlik piliç üretimi yeterince gelişmemiştir. Bu ilçelerin toplamında 165 kümeste 774.000 Adet / dönemde üretim yapılmaktadır.

1.6.1. İşletmelerin Kuruluşu

Bolu ili ve ilçelerinde tavukçuluk işletmelerinin kurulmalarının en önemli nedeni, Orman Köylülerini Kalkındırma projeleri doğrultusunda olmuştur. Bu bölgelerde Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, Or-köy ve Ziraat Bankası kaynaklı kredilerin bu ilde kullandırılmasının özendirilmesi ve kullananların birbirlerine teşvik etmeleri en önemli nedenlerdir. Tablo 1.12. de üreticilerin yetiştiriciliğe nasıl başladıkları ile ilgili veriler verilmiştir.

Tablo 1.12. Üreticilerin Yetiştiriciliğe Başlama Şekli

Başlama Şekli	Adet
Komşu Teşviki	65
Karlı İş Olduğuna İnanmak	39
İşletmelerin Teşviki	27
İş Öğrenme	22
Hobi	22

175 işletmede yapılan araştırma sonucu, deneklerin % 37.14'ü komşu teşviki ile, % 22.28'i karlı bir iş olduğuna inandıklarından, % 15.42'si işletmelerin teşviki sonucu, % 12.57'si bir iş öğrenmek amacıyla, % 12.57'si hobi olarak yetiştiriciliğe başladığı görülmektedir.

Tablo 1.13. İşletmelerin Finansman Şekli

Kümeslerin Kuruluş Kaynağı	Adet
Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu	49
Orköy	31
Ziraat Bankası	27
Öz Kaynak	68

Tablo 1.13 incelendiğinde, işletme yapımı için gerekli kaynağın % 28'i Kaynak Kullanımını Destekleme Fonundan, % 17.71'i Or-köy, % 15.42'si Ziraat Bankası kredileriyle, % 38.85' i ise kendi imkânlarıyla sağlayarak yapmışlardır.

Tablo 1.14. Deneklerin Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Adet
Okur Yazar	12
İlkokul	131
Ortaokul	14
Lise	11
Üniversite	7

Eğitim her konuda olduğu gibi tavuk yetiştiriciliğinde de üretimi etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Konusunda eğitim almış elemanların çalıştırılması veya üreticinin kendisinin eğitim almış olması, üretimin daha bilinçli olarak yapılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle mevcut araştırma kapsamında işletme sahibi ile eğitim düzeyi ile ilgili bilgiler toplanarak bölgedeki yetiştiricilerin genel yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma kapsamına alınan 175 işletme sahibinin % 74.85' i ilkök

mezunu, % 8'i ortaokul mezunu, % 6.28'i lise mezunu, % 4'ü üniversite mezunudur. Geri kalan % 6.85 ise okur-yazar durumdadır.

1.6.2. İşletmelerin Teknik ve Ekonomik Sorunları

Can (1997:69) Yapmış olduğu çalışmaya göre etlik piliç üretiminin sorunlarını; işletme alt yapı sorunu, etlik piliç sağlık sorunu, yem sorunu ve pazarlama sorunu olarak belirlemiştir.

Öztürk ve Durmuş (2001:16) İşletmelerde karşılaşılan en önemli sorunun üretim maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı kar marjlarının düşük olması ve hiç kar edilememesi olduğunu bildirmişlerdir. Bunlara ilave olarak pazarlamada yaşanan sorunlar, yem temininde yaşanan güçlükler, hastalıklarla mücadele, örgütlenmedeki yetersizlikler ve hayvanların gübrelerinin değerlendirilememesi olduğunu belirtmişlerdir.

Bülbül ve Gündoğmuş (1999:258) ise Türkiye'deki et tavukçuluğu endüstrisinde üretim ve pazarlama aşamasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri konulu çalışmalarında, etlik piliç üretiminin ülke ekonomisindeki yerini belirtmişler ve etlik piliç üretimde karşılaşılan sorunları üretim ve pazarlama sorunları olarak iki başlık altında toplamışlardır. Üretim sorunları olarak; damızlık sorunu, yem sorunu, hayvan hastalıkları, barınak ve ekipman sorunu, teknik bilgi ve ekipman sorunu belirtilmiştir. Pazarlama sorunları ise, ürün fiyatlarındaki istikrarsızlık arz talep dengesini sağlanamaması, pazarlama hizmetlerindeki aksaklıklar ve dış pazarlara açılma olarak belirtmişlerdir.

Şenköylü (2001:188) Türkiye'de tavukçuluk endüstrisinin sorunlarını: Damızlık sorunu, hastalıklardan korunma sorunu, barınak ve ekipman sorunu, organizasyon ve pazarlama sorunu, eğitim sorunu ve kredi sorunu olarak belirtmiştir.

Arıç (1996:45) çalışmasında bölge yetiştiricilerinin temel sorunlarını daha çok yem, damızlık, civciv hastalıkları, işçi ve ürün fiyatları olduğunu belirtmiştir.

Aral, (1986:77) Etlik piliç üretimi ve yumurta üretiminde üreticilerin karşılaştıkları teknik ve ekonomik problemler ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre problemler iki ana gruba ayrılmıştır. İşletme içi faktörler yani civciv, yem, ısıtma, bakım konularında % 71.36 ısı problemler olduğunu dile getirmiş, % 17,5’ni işletme dışı faktörlerde problemler olduğunu bildirmiş , % 11.14’ü ise memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Bu nedenle mevcut araştırma kapsamında işletme sahipleri ile karşılaştıkları sorunlar hakkında bilgiler alınmıştır. Bölgede etlik piliç üreticilerinin karşılaştıkları sorunlar farklılıklar taşımaktadır. Tablo 1.15’ de işletmelerde yaşanan teknik ve ekonomik problemler hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 1.15. Bolu İli Üreticilerinin Karşılaştıkları Teknik ve Ekonomik Problemler

Problem Türü	Denek Sayısı
Civciv	72
Yem	22
Isıtma	16
Bakım	5
Pazarlama	8
Teknik Hizmetler	17
Memnun	35

Tablo 1.15 incelendiğinde; üreticilerin % 20’ sinin durumlarından memnun oldukları görülmektedir. Geriye kalan üreticilerin ortak en büyük sorunu civciv kalitesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Civciv kalitesinden memnun olmayanların oranı % 41.14’dü üreticilerin % 12,57’si yemden, % 9.14’ü ısıtmadan, % 2.85’i ise bakım konularından şikâyetçi olmuşlardır. Üreticilerin % 9.71’i ise işletmelerin sundukları

teknik hizmetlerden memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Pazarlamadan şikâyetçi olan % 4.57'lik oran ise kendi adına üretim yapan üreticilerin şikâyeti olmuştur.

1.6.3. Kümes Kapasiteleri

Bolu ilinde bulunan toplam kümeslerin üretim kapasitesi 82.536.000 Adet / yıl dır. Bu kümeslerin 3061 tanesi işletmelere ait olmak üzere toplam 3314 adet kümes bulunmaktadır. Kümes ölçekleri genellikle 1500–5000 Adet / dönem arasında olup toplam kümeslerin % 86,42'sini oluşturmaktadır. Geri kalan kümeslerin 377 âdeti 5001–10 000 Adet / dönem kapasiteli olup % 11,7, 73 adeti ise 10.001 Adet / dönem üstü kümesler olup oranı % 2,2'dir. Bolu ili ve ilçeleri kümes kapasiteleri ile ilgili bilgiler Tablo 1.16'da verilmiştir (Tarım İl Müdürlüğü Yıllığı, 1994).

Kümes kapasiteleri konusunda Samsun İlinde bir çalışma yapılmıştır. Buna göre Samsun Bölgesi etlik piliç ve yumurta tavukçuluğunun kapasitelerine göre dağılımları şöyledir. Toplam işletmelerin % 25'i Adet/ Dönem arasında, % 25'i 5.001–10.000 adet / Dönem arasında, % 20.83'ü 10.001- 20.000 Adet / Dönem arasında % 0.088'i 10.001–50.000 Adet / Dönem arasında % 16.67'sinin 50 001 Adet / Dönem üzerinde olduğu bildirilmiştir (Sarıkoca ve Sağlam, 1998:).

Tablo 1.16. Bolu İli ve İlçelerinde Etlik Piliç Üretimi Yapan İşletme ve Kümes Sayıları

Bolu İli ve İlçeleri	Kümes Kapasiteleri ve Sayıları			Kümes Sayısı	Toplam Kapasite	Toplam İşletme Sayısı
	1500-5000 Adet/ Dönem	5001-10000 Adet/Dönem	10.001 ve üstü Adet/Dönem			
Merkez	121	47	15	-	1.120.000	151
Dörtdivan	91	11	-	17	528.000	97
Gerede	2	1	-	208	18.000	3
Göynük	421	42	1	19	1.477.000	437
Kıbrısçık	84	6	-	464	435.500	81
Mengen	23	4	16	20	122.000	26
Mudurnu	1630	112	-	1758	6.550.000	1.614
Seben	38	10	-	48	217.000	42
Yeniçağa	2	3	-	5	33.000	5
Toplam	2412	236	32	2539	10.500.500	2.456

Yine aynı bölgede 155 tavukçuluk işletmesinde yapılan bir başka araştırmaya göre etlik piliç üretiminde toplam kapasitenin 504.000 adet, yumurta işletmelerinin üretim kapasitesinin ise 223.100 adet olduğu bildirilmektedir. İlde etlik piliç üretiminde işletme başına hayvan sayısının 4.032 adet, yumurtacı sayısının ise 7.432 adet olduğu bildirilmektedir (Erensayın, 1991:143).

Ankara ili Kazan ilçesinde yapılan bir araştırma ise; işletme kapasitelerini 1-6.000, 6.001-16.000, 16.001-35.000 Adet / Dönem olarak belirlemiş; bir üretim periyodu süresinde 1 kg canlı ağırlık için tüketilen yem miktarının 1. Gurup etlik piliç işletmelerinde 2.100 gr., 2. Gurup etlik piliç işletmelerinde 1.800 gr., 3. Gurup 2.100 gr. Etlik piliç işletmelerinde ise 1.600 gr., işletmeler ortalamasının ise 1.830 gr. olduğunu bildirmiştir. Bir üretim periyodu sonunda en fazla karı büyük ölçekli işletmelerin yaptığını, küçük kapasiteli işletmelerin ise zarar ettiğini bildirmiştir (Gümüşsoy, 1992).

Konu ile ilgili Ankara İlinde yapılan bir başka araştırma ise net karın işletme kapasitesi büyüdükçe aşamalı olarak artma eğilimi gösterdiğini ekonomik sonuçlar bakımından en karlı ve en avantajlı işletmeleri 10.000 Adet / Dönem ve üstü kapasiteli işletmeler olduğunu bildirmiştir (Çetin, 1984:97).

1.6.4. Üreticilerin İşletmelerle Çalışma Şekilleri

Bolu ili ve ilçelerinde en yaygın olarak uygulanan üretim şekli entegre firma üreticiye yem, civciv, ilaç, aşı ve kesime gelen canlı piliç fiyatlarını sabit tutmakta ve üretim periyodu sonunda hesaplama yapılmaktadır. Bu sistemde üreticinin kârı entegre firmanın tespit ettiği bu fiyatlara göre değişmektedir.

Bir başka uygulama ise haftalık olarak değişen fiyatlara göre yapılan uygulamadır. Yem, civciv, ilaç ve aşığı üreticiye o haftalık fiyattan fatura edip, üretim periyodu sonunda yine o hafta belirlemiş olduğu canlı piliç alım tutarı üzerinden üreticinin malını alarak yapılan uygulamadır. Yine bu üretim şeklinde de üreticinin kar ve zararı entegre işletmenin belirlemiş olduğu fiyatlara göre olacaktır.

Bir başka üretim biçiminde ise, toplam canlı ağırlık üzerinden yapılan bir uygulamadır. Toplam tüketilen yem ve toplam elde edilen canlı ağırlık üzerinden bir katsayı belirlenir, yemin ete dönüşüm oranı da denilen bu uygulamaya göre üreticiye bakım ücreti adı altında müstahsil makbuzu keserek ödeme yapılır.

Bazı bölgelerde ise; entegre işletme o hafta içindeki kesimlere göre, ölen civciv oranı ve yemin ete dönüşüm oranı ile ilgili birer katsayı belirler, bu katsayı üzerinden üreticiye ödeme yapılır. Üreticinin çıkaracağı bu katsayı tespit edilen sayının altında olursa tasarruf edilen yem üzerinden üreticiye ödeme yapılır. Eğer bu katsayı geçerse bu kez fazla harcanan yemin parasal değer üreticiye yüklenir. Aynı durum civciv içinde geçerlidir. Civciv ölüm yüzdesi genelde % 3–5 arasında belirlenir.

Genelde üreticilerin memnun olduğu bu sistemde bazı firmalar aşı ve ilaç giderlerini ücretsiz karşılamaktadır.

Bir başka yetiştirme yöntemi ise serbest çalışma şeklidir. Bu sistemde kendi hesabına çalışan üreticiler yemi, civcivi, ilaç ve aşığı serbest piyasa koşullarına göre satın almaktadır. Sonuçta yetiştirdiği canlı piliç etini, günlük canlı fiyatı üzerinden satışa sunar. Üretimi açısından avantajı diğer çalışma şekillerine göre büyük bir sermaye gerektiren bu sistemde yem, civciv, ilaç ve aşı peşin alınması halinde % 10–15 arasında düşük maliyetli mal üretilir. Dezavantajı ise canlı piliç eti satış tarihi geldiğinde istediği

fiyattan malını satın alma durumu belirsizliğidir. Entegre firmalar veya kesimhaneler piyasa şartlarına göre fiyatları belirlemektedirler. Fiyatların düşük olduğu anda daha yüksek fiyatta malı satın almazlar. Üretici de malını elinde tuttuğu sürece zarar edeceğinden zararına da olsa kesime sevk etmeyi tercih edecektir.

Bu üretim şekillerinin hepsinde üreticinin yapacağı kar, entegre işletmelerin belirlemiş olduğu fiyatlara göre belirlenmektedir. Yani canlı piliç alış fiyatı entegre işletmelerinin inisiyatifindedir.

1.6.5. Üretici Şekilleri

Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretimi yapan üreticiler üç grupta toplanmaktadır.

- A- Aile geçimini sağlamak için üretim yapanlar,
- B- Ek gelir amacıyla üretim yapanlar,
- C- Hobi olarak üretim yapanlar.

1.6.5.1. Geçimlerini Etlik Piliç Üretiminden Sağlamak İçin Üretim Yapanlar

Bu guruba girenler üretimi daha bilinçli olarak yapmakta, kümes kapasitelerini ve kümes ölçeklerini sürekli büyütmek istemektedirler. Daha çok 10.000 Adet/Dönem ve yukarı kapasiteli kümesler bu gruba girmektedirler. Bu üreticiler karın nerede fazla olduğunu hissederler ve oraya yönelirler. Bu yüzden entegre şirket değiştirmeye oldukça sık rastlanır. Bu gruba giren üreticiler en ince hesapları yapar. Giderleri düşürmek için azami gayret gösterirler. Araştırmaya alınan üreticilerin % 25.14'ü geçimlerini sağlamak için birinci iş olarak etlik piliç üretimini seçtikleri anlaşılmaktadır.

1.6.5.2. Geçimlerine Ek Gelir Sağlamak Amacıyla Üretim Yapanlar

Daha çok aile iş gücünü değerlendirmeye yönelik bir üretim şeklidir. Kümes kapasiteleri bakımından 5.000 Adet / Dönem ve daha altı kapasiteli kümeslerde üretim yapılır. Esas gelirlerini tarımsal üretimden veya ticaretten sağladıklarından konuya gerekli önemi göstermemektedirler. Araştırmaya alınan üreticilerin % 71.42'si geçimlerine ek gelir sağlamak için etlik piliç üretimi yapmaktadırlar. Entegre işletmelerin şartlarını kabul eden ve verdikleri karara razı olanlar bu gruba girerler.

1.6.5.3. Hobi Olarak Üretim Yapanlar

Ekonomik olarak durumları iyi olan, ticaret yapan veya boş zamanlarını değerlendirmek isteyenler bu grubu oluştururlar. Kümes kapasiteleri 5.000 Adet / Dönem ve altı kapasitelidir. Uygun mevsimsel şartlarda kar marjı yüksek olduğu dönemlerde üretim yapanlar bu gruba girerler. Araştırmaya alınan üreticilerin % 3.42'si hobi olarak etlik piliç üretimi yapmaktadırlar.

2. ARAŞTIRMA KAPSAMI, YÖNTEM VE DEĞİŞKENLER

2.1. KAPSAM

Araştırma Bolu İli ve İlçelerinde faaliyet gösteren özel kesim tavukçuluk işletmelerinden Bey Piliç A.Ş., Er Piliç Ltd. Şti. ve Ak Piliç Ltd. Şti. ile sözleşmeli olarak çalışmakta olan 175 işletmede yapılmıştır.

Kapasite ve işletme grupları itibariyle üretim dönemleri arasındaki farklılıkları görerek karlılık ve verimlilik durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma süresince anket yolu ile işletmelerden elde edilen verilerden faydalanılarak, Mart 2008-Mart 2009 tarihleri arasında geçen 1 yıllık dönem incelenmiştir.

2.2. YÖNTEM VE DEĞİŞKENLER

Türkiye’de tavuk eti üretiminde büyük paya sahip olan Bolu ili ve ilçeleri araştırma kapsamına alınmıştır. 2008 ve 2009 yıllarında işletmelerin dönemler arası verimlilik ve karlılık durumlarını ortaya koymak amacı ile işletmeler tek tek ziyaret edilmiş ve daha önce hazırlanmış olan anket formuna göre işletme verileri toplanmıştır. Anket formunda işletme sahibi, işletme kapasitesi, işletmenin yapılış şekli, denemdeki giderler ve işletme sahibinin sorunlarını ortaya koyan sorulara yer verilmiştir.

Araştırma bölgesinde etlik piliç üretimi yapan işletmeler hakkında istatistiksel bir çalışma bulunmadığından anket uygulamaları tesadüfi olarak yapılmıştır.

Tavukçuluk işletmelerinde dönemler arası karlılık ve verimlilik analizlerinde kullanılan veriler bizzat işletme sahiplerine uygulanan ve onların sözlü ve yazılı beyanları yanı sıra bağlı oldukları şirket muhasebe kayıtlarına dayanan değerlerdir.

Bolu ili ve ilçelerinde, Mart 2008-Mayıs 2008, Haziran 2008-Temmuz 2008, Ağustos 2008-Eylül 2008, Ekim 2008-Kasım 2008, Aralık 2008-Ocak 2009, Şubat 2009-

Mart 2009 Tarihleri arasında toplam 6 dönemde ve o dönemlerde üretime başlanacak işletmeler araştırma kapsamına alınmıştır.

Bu dönemler araştırmanın buradan sonraki bölümlerinde sırasıyla, 1. Dönem, 2. Dönem, 3. Dönem, 4. Dönem, 5. Dönem ve 6. Dönem olarak adlandırılmıştır.

2.2.1. Giderlerin Hesaplanması

2.2.1.1. Yem Giderleri

Yem gideri KDV’li fiyat üzerinden hesaplanmıştır. Yem giderine varsa boşaltma ve nakliye ücretleri de eklenmiştir.

2.2.1.2. Cıvıv Gideri

İşletmelerden alınan cıvıvlar KDV’li fiyat üzerinden hesaplanmıştır. Varsa nakliye ücreti de eklenmiştir.

2.2.1.3. Isıtma Gideri

Kullanılan ısıtma sistemine göre giderler hesaplanmıştır. İşletmelerin çalışmış oldukları dönemlerdeki kömür, odun, fındık kabuğu ve LPG birim fiyatları üzerinden hesaplamalar yapılmıştır. Varsa nakliye masrafı ve boşaltma ücretleri de eklenerek hesaplama yapılmıştır. Fiyatlar KDV’li fiyatlar olarak alınmıştır.

2.2.1.3.1: Isıtma sistemleri

Kullanılan ısıtma sistemleri ise radyan sistemi, sıcak hava apareyi, kalorifer ve sobadır.

2.2.1.3.1.1. Radyan sistemi

Radyan sistemi, güvenli bir mesafeye kurulmuş olan gaz deposundan alınan gazın (LPG) kontrol cihazları vasıtası ile belirli bölgelerde ve belirli miktarlarda ısıtıcı başlıklarda yakılması prensibi ile çalışır. Örneğin kızılötesi ısıtıcı kullanılıyor ise kümesteki her 850–1000 civciv için bu ısıtıcı başlıktan bir tane yerleştirilmesi yeterlidir.

2.2.1.3.1.2. Sıcak hava apareyi

Kömür ve findıkkabuğu gibi yakıtların kümes dışında bir haznede yanması ile bir enerji açığa çıkar. Oluşan bu enerji kümes dışından alınan havanın ısıtılması için kullanılır. Isınmış olan bu hava kümes içinde yüksek bir yere kurulmuş ve tüm kümesi boydan boya geçen bir brandanın içine pompalanması prensibi ile çalışır.

Brandanın istenilen yerlerine sıcak hava çıkış delikleri açılarak bölgesel veya tüm alanın ısıtılması sağlanır. Belirlenmiş yerlere yerleştirilen ısı sensörleri sayesinde elektronik beyin otomatik olarak devreye girerek cihazın çalışmasını veya durdurmasını sağlar. Böylece kümes içindeki ısı sabit tutulması sağlanmış olur.

2.2.1.3.1.3. Kalorifer

Kömürün kümes dışında, kalorifer kazanında yanması sonucunda oluşan ısıнын suyu ısıtması ve ısınan bu suyun kalorifer tesisatında sirkülasyon u esasına dayalı bir

ısıtma yöntemidir. Bu sistemde yatırım maliyeti çok yüksektir. Ayrıca çok soğuk iklimlerde yüksek sıcaklıkları sağlamak için çok yüksek ve sürekli bir yanma ısısı oluşturmak gerekmektedir.

2.2.1.3.1.4. Soba

Bu sistemde ise gaz, odun veya kömür sobaları kullanılarak tüm kümes alanı ısıtılır. Bu sistemde kümes içindeki ısının sabit tutulması çok zordur. Yakıt bittiğinde ısı düşecek yakıt konulduğunda ise ısı yükselecektir. Aşırı düşük ısılarda civcivler üşüyecek hastalık riski artacaktır. Aşırı sıcaklık ise civcivlerin vücutlarından su kaybına neden olacaktır. Bu sistemde homojen ısı dağılımı son derece zordur ve gereksinim duyulan doğru ısıyı etkiler. Tüm kümesin ısıtılması sisteminde, civcivler için aşırı sıcak olduğunun anlaşılması soğuğa göre daha zordur.

2.2.1.3.2. Kullanılan Yakıt Çeşitleri

2.2.1.3.2.1. LPG Akaryakıt işletmelerinin Etlik piliç üretim kümeslerine kurmuş oldukları gaz tanklarına Likit Petrol Gazının dolumu ile sistem çalışır.

2.2.1.3.2.2. Kömür Genellikle bölgesel kömür ocaklarından çıkartılan düşük kalorili kömürler kullanılmaktadır.

2.2.1.3.2.3. Fındikkabuğu Adapazarı-Hendek, Düzce bölgelerinde bulunan fabrikalardan fındık kırımı sonucu oluşan yan ürünün kullanılmasıdır.

2.2.1.4. Elektrik Giderleri

Elektrik işletmesinin belirlediği değerler esas alınmıştır.

2.2.1.5. Su Gideri

Kullanılan sular çoğunlukla kuyu, artezyen veya köy şebeke suyu tarzında olduğundan parasal değer hesaplanmamıştır. Varsa beyan edilen miktar su gideri olarak kabul edilmiştir.

2.2.1.6. Altlık Gideri

Kullanılan altlığın cinsi ve miktarına göre hesaplanmıştır. Çeltik kapçığı, odun talaşı, birim fiyatlar üzerinden giderlere eklenmiştir.

2.2.1.7. Aşı İlaç Gideri

Kullanılan aşı ve ilaçların KDV’li fiyatları üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

2.2.1.8. Dezenfeksiyon ve Temizlik Giderleri

Kümeslerden hayvan çıktıktan sonra altlığının çıkartılmasını, kümeslerin yıkanmasını, dezenfeksiyonunun yapılmasını, boya ve badana işlerinin yapılması işlerini kapsamaktadır. Buradaki işçilik gideri günlük işçi yevmiesi üzerinden kullanılan malzemeler ise birim fiyatlar üzerinden hesaplanarak dezenfeksiyon ve temizlik gideri olarak belirlenmiştir.

2.2.1.9. Canlı Tavuk Yükleme Ücreti

Yüklenecek miktar az olduğunda kümes sahipleri kendileri yüklemekte, fazla olduğunda ise bu işi yapan yükleme ekipleri vasıtasıyla yüklemektedir. Bu ekipler araba başına ücret aldıklarından giderlere yükleme gideri olarak eklenecektir.

2.2.1.10. İşçilik Gideri

Bütün tarımsal işletme tiplerinde olduğu gibi etlik piliç yetiştiriciliğinde de iş gücü kullanımı ve yönetimi işletmenin başarısı ve verimliliği için önemli bir konudur.

İşçilik giderlerinin hesaplanmasında o dönemdeki asgari ücret göz önüne alınmıştır. 01 Ocak 2008-30 Haziran 2008 döneminde 608.40 TL (brüt), 01 Temmuz 2008-31 Aralık 2008 döneminde 638.70 TL (brüt), 01 Ocak 2009-30 Haziran 2009 döneminde 666,00 TL (brüt) olarak alınmıştır.

2.2.1.11. Canlı Piliç Nakliye Gideri

Entegre işletmeler canlı piliçleri kendileri naklettiklerinden üreticiden herhangi bir ücret almamaktadır. Fakat serbest çalışan üreticilerin nakliye ve kantar tartım giderleri hesaplarda canlı piliç nakliye gideri olarak alınmıştır.

2.2.1.12. Teknik Elemanlar Gideri

Bu işletmelerin kontrolleri entegre işletmelere bağlı veteriner hekimler tarafından yapıldığından herhangi bir ücret ödenmemektedir.

2.2.1.13. Bina ve Ekipman Gideri

Bina ve ekipmanların amortismanlarının hesaplanmasında eşit tutarlı amortisman yöntemi uygulanmıştır.

2.2.1.14. Genel İdare Giderleri

Genel giderler toplamının % 3'ü genel idare gideri olarak hesaplanmıştır (Açıl, 1970).

2.2.1.15. Bakım Onarım Giderleri

İşletme sahiplerinin beyanları göz önüne alınmıştır. Bunlar kümeslerde kullanılan ekipmanlara ait bakım onarım giderleridir. Yemlik motorları, silo motoru, soğutma pad motorları, ısıtma sistemi motorları,havalandırma fan motorları, jeneratör, artezyene takılan dalgıç pompa motoru ve aydınlatma sisteminden oluşmaktadır.

3. BULGULAR

3.1. Genel Bulgular

Bolu ili ve ilçelerinde araştırma kapsamına alınan 175 etlik piliç işletmesinin Mart 2008-Mart 2009 tarihleri arasında toplam 963 dönem üretim yapılmıştır. İşletmeler bazında bir işletme bir yıl içinde ortalama 5,5 dönem üretim yapmışlardır. Mart 2008-Mart 2009 tarihleri arasında 7.435.690 adet civciv ile 617.976 m² kapalı alanda metrekareye ortalama 12 adet civciv düşecek şekilde üretim yapılmıştır. Bu süre içinde kullanılan yem miktarı 22.757.000 kg. olmuştur. Civciv başına yem tüketimi ortalama 3.039 gr. olmuştur. Kesime sevk edilen piliç miktarı 7.064.850 adet olmuştur. Ölüm miktarı ise 421.120 adet (toplam civciv adedinin % 5.62) olmuştur. Kesim sonucu elde edilen et miktarı ise 12.576.610 kg. olmuştur.

3.2. Maliyeti Oluşturan Giderlere Ait Bulgular

Bolu ilinde etlik piliç üretimi 175 işletmede maliyeti oluşturan masraf unsurlarının, masraf genel toplamı içindeki %'leri ve dönemler itibarıyla giderler hesaplanmıştır. Birinci dönem Tablo 3.1.'de, ikinci dönem Tablo 3.2.' de, üçüncü dönem Tablo 3.3.'de, dördüncü dönem Tablo 3.4.'de, beşinci dönem Tablo 3.5.'de, Altıncı dönem Tablo 3.6.'da, Bolu ili ve ilçelerinde araştırmaya alınan 175 işletmenin yıllık giderler dağılımı ise Tablo 3.7.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Birinci Dönem Giderler Dağılımı

Birinci Dönem Giderler	Miktar / TL	%
Yem Gideri	315.080	66.92
Civciv Gideri	111.510	23.68
Isıtma Gideri	13.137	2.79
İşçilik Gideri	4.900	1.04
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	3.676	0.78
Elektrik Gideri	1.420	0.30
Altlık Gideri	4.036	0.86
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	1.680	0.36
Bakım Onarım Gideri	517	0.11
Genel İdare Gideri	14.125	3.00
Bina Amortismanı	706	0.15
Ekipman Amortismanı	47	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	470.837	100
Birinci Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	3.510.200 kg	
Civciv Sayısı	1.239.000 Adet	

Bolu ili ve ilçelerinde birinci dönem etlik piliç üretiminde yem gideri, masraflar genel toplamının % 66,92'sini oluşturmuştur. Civciv gideri % 23.68 olmuştur. Isıtma gideri masraflar genel toplamının % 2.79'unu, işçilik gideri % 0.32 m ünü, aşı ilaç ve teknik eleman gideri % 0.78'ini, elektrik gideri % 0.30'unu, atlık gideri, % 0.86'sını, canlı tavuk yükleme gideri % 0.36'sını, bakım onarım gideri ise % 0.11' ini oluşturmuştur.

Bunu yanında, genel idare gideri, bina amortismanı ve ekipman amortismanı sırasıyla % 3, % 0.15 ve % 0.01'dir.

Tablo 3.2. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi İkinci Dönem Giderler Dağılımı

İkinci Dönem Giderler	Miktar / TL	%
Yem Gideri	340.931	69.65
Civciv Gideri	108.900	22.24
Isıtma Gideri	5.543	1.13
İşçilik Gideri	4.996	1.02
Aşı ve İlaç, Teknik Eleman Gideri	3.046	0.62
Elektrik Gideri	2.900	0.59
Altılık Gideri	4.267	0.87
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	2.080	0.44
Bakım Onarım Gideri	1.433	0.29
Genel İdare Gideri	14.685	3.00
Bina Amortismanı	685	0.14
Ekipman Amortismanı	48	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	489.519	100
İkinci Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	3.804.700 kg	
Civciv Sayısı	1.210.000 Adet	

Bolu ili ve ilçelerinde ikinci dönem etlik piliç üretiminde en büyük gider olan yem gideri, masraflar genel toplamının % 69.65' ini oluşturmuştur. Civciv gideri ikinci sırada % 22.24 olmuştur. Isıtma gideri aynı dönemde % 1.13, işçilik gideri % 1.02, aşı ilaç ve teknik eleman gideri % 0.62, elektrik gideri % 0.59, altılık gideri % 0.87, canlı tavuk yükleme gideri % 0.44 ve bakım onarım gideri % 0.29 olmuştur.

Genel idare gideri, bina amortismanı ve ekipman amortismanı ise sırasıyla % 3, % 0.14 ve % 0.01'dir.

Tablo 3.3. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üçüncü Dönem Giderler Dağılımı

Üçüncü Dönem Giderler	Miktar / TL	%
Yem Gideri	408.393	66.75
Civciv Gideri	158.220	25.86
Isıtma Gideri	1.873	0.31
İşçilik Gideri	4.578	0.75
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	7.061	1.15
Elektrik Gideri	4.509	0.74
Altılık Gideri	3.660	0.60
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	2.700	0.44
Bakım Onarım Gideri	1.516	0.25
Genel İdare Gideri	18.353	3.0
Bina Amortismanı	856	0.14
Ekipman Amortismanı	61	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	611.783	100
Üçüncü Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	4.073.300 kg	
Civciv Sayısı	1.465.000 Adet	

İl genelinde üçüncü giderlerin en büyüğü masraflar genel toplamının % 66.75'i ile yem gideri olmuştur. Bunu % 25.86 ile civciv gideri işlemiştir. Isıtma gideri % 0.31, işçilik gideri 0.75, aşı ilaç ve dezenfeksiyon gideri % 1.15, elektrik gideri % 0.74, altılık gideri % 0.60, canlı tavuk yükleme gideri % 0.44 ve bakım ve onarım gideri de % 0.25 olmuştur.

Üçüncü dönemde genel idare gideri % 3, bina amortismanı % 0.14, ekipman amortismanı ise % 0.01'dir.

Tablo 3.4. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Dördüncü Dönem Giderler Dağılımı

Dördüncü Dönem Giderler	Miktar / TL	%
Yem Gideri	619.192	70.34
Civciv Gideri	204.000	23.17
Isıtma Gideri	4.012	0.46
İşçilik Gideri	6.112	0.69
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	6.538	0.74
Elektrik Gideri	3.526	0.40
Altılık Gideri	5.181	0.59
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	2.750	0.31
Bakım Onarım Gideri	1.372	0.16
Genel İdare Gideri	26.409	3.0
Bina Amortismanı	1.144	0.13
Ekipman Amortismanı	88	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	880.327	100
Dördüncü Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	3.696.200 kg	
Civciv Sayısı	1.200.000 Adet	

Bolu İli ve İlçeleri etlik piliç üretimi dördüncü dönemde yem giderinin masraflar genel toplamı içindeki payı % 70.34 olmuştur. Civciv gideri % 23.17 ile ikinci sırada bulunmaktadır. Isıtma gideri % 0.46, işçilik gideri % 0.69, aşı ilaç teknik eleman gideri % 0.74 elektrik gideri % 0.40, altılık gideri % 0.31, bakım onarım gideri ise % 0.16 olmuştur.

Genel idare gideri, bina amortismanı ve ekipman amortismanı ise sırasıyla % 3, % 0.13, % 0.01'dir.

Tablo.3.5. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Beşinci Dönem Giderler Dağılımı

Beşinci Dönem Giderler	Miktar /TL	%
Yem Gideri	660.948	70.75
Civciv Gideri	202.337	21.67
Isıtma Gideri	15.224	1.63
İşçilik Gideri	6.112	0.65
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	6.745	0.72
Elektrik Gideri	2.545	0.27
Altılık Gideri	5.738	0.61
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	2.750	0.29
Bakım Onarım Gideri	2.545	0.28
Genel İdare Gideri	28.025	3.00
Bina Amortismanı	1.121	0.12
Ekipman Amortismanı	93	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	934.187	100
Beşinci Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	3.931.200 kg	
Civciv Sayısı	1.139.940 Adet	

Tablodan da görüldüğü gibi masraflar genel toplamının % 70.75'ini yem giderleri oluşturmaktadır. Civciv giderleri % 21.67 ile takip etmektedir. Isıtma gideri ise % 1.63 olmuştur. İşçilik giderinin masraflar genel toplamı içindeki payı % 0.65 olmuştur. Aşı, ilaç teknik eleman gideri % 0.72 ile izlemektedir. Elektrik giderleri % 0.27, altılık gideri % 0.61, canlı tavuk yükleme gideri % 0.29 ve bakım onarım gideri % 0.28 olmuştur.

Bunların yanında Genel İdare gideri, bina amortismanı ve ekipman amortismanı sırasıyla % 3, % 0.12, % 0.01'dir.

Tablo 3.6. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Altıncı Dönem Giderler Dağılımı

Altıncı Dönem Giderler	Miktar / TL	%
Yem Gideri	626.403	68.96
Civciv Gideri	200.897	22.11
Isıtma Gideri	20.085	2.21
İşçilik Gideri	7.791	0.86
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	4.969	0.55
Elektrik Gideri	7.443	0.82
Altılık Gideri	6.393	0.70
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	3.500	0.39
Bakım Onarım Gideri	2.964	0.28
Genel İdare Gideri	27.251	3.00
Bina Amortismanı	999	0.11
Ekipman Amortismanı	90	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	908.390	100
Altıncı Dönem Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	3.741.400 kg	
Civciv Sayısı	1.181.750 Adet	

Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretiminde altıncı ve son dönemde yine ilk sırada % 68,96 ile yem gideri olmuştur. Bunu % 22.11 ile civciv gideri olmuştur. Isıtma gideri % 2.21, işçilik gideri % 0.86, aşı ilaç teknik eleman gideri % 0.55 elektrik gideri % 0.82, altılık gideri % 0.70, canlı tavuk yükleme gideri % 0.39 ve bakım onarım gideri ise % 0.28 olmuştur.

Masraflar genel toplamında genel idare gideri bina amortismanı ve ekipman amortismanı sırasıyla % 3, % 0.11, % 0.01'dir.

Tablo 3.7. Bolu İli ve İlçeleri Etlik Piliç Üretimi Yıllık Toplam Giderler Dağılımı

Yıllık Giderler Toplamı	Miktar /TL	%
Yem Gideri	2.970.950	69.17
Civciv Gideri	985.864	22.95
Isıtma Gideri	59.874	1.39
İşçilik Gideri	34.490	0.80
Aşı ve İlaç Teknik Eleman Gideri	32.037	0.75
Elektrik Gideri	22.344	0.52
Altılık Gideri	29.277	0.68
Canlı Tavuk Yükleme Gideri	15.460	0.36
Bakım Onarım Gideri	9.949	0.23
Genel İdare Gideri	128.851	3.00
Bina Amortismanı	5.512	0.13
Ekipman Amortismanı	434	0.01
MASRAFLAR TOPLAMI	4.295.050	100
Yıllık Toplam Yem ve Civciv Miktarları		
Yem Miktarı	22.757.000 kg	
Civciv Sayısı	7.435.690 adet	

Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretimi yapan 175 işletmenin bir yıllık giderlerine genel olarak baktığımızda masraflar genel toplamının % 69.17'sini oluşturan yem giderleri ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 22.95 ile civciv gideri izlemektedir. Üçüncü sırada % 1.39'luk oran ile ısıtma gideri gelmektedir. İşçilik giderinin masraflar genel toplamındaki payı % 0.80'dir. Aşı ilaç teknik eleman giderleri % 0.75 ile beşinci sırada yer almaktadır. Altılık gideri % 0.68. elektrik gideri % 0.52, canlı tavuk yükleme gideri % 0.36 ve bakım onarım gideri % 0.23 ile sıralanmıştır.

Bunların yanında genel idare gideri, bina amortismanı ve ekipman amortismanının masraflar genel toplamı içindeki payı sırasıyla % 3, % 0.13, % 0.01'dir.

3.3. Isıtma Maliyet Analizi

Isıtma maliyet analizi yapılırken Bolu ili ve ilçelerinde araştırmaya alınan 175 Etlik piliç üretim işletmesi kapasitelerine göre Küçük ölçekli (0-10.000 Adet), Orta ölçekli (10.001 Adet-20.000 Adet) ve Büyük ölçekli (20.001 Adet ve üstü) olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bu işletmelerin 1 yıl içinde üretim yapmış oldukları 6 üretim dönemindeki ısıtma maliyetleri iklimler arasındaki değişkenlikleri de ortaya koymaktadır.

Tablo 3.8. Küçük Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu

Dönem	Kullanılan LPG Miktarı (kg)	LPG Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Kömür Miktarı (kg)	Kömür Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Fındık Kabuğu Miktarı (kg)	Fındık Kabuğu Fiyatı (TL/kg)
1.Dönem	3.670	0,825	1.405	0.111	2.112	0.089
2.Dönem	2.480	0,847	949	0.118	1.436	0.094
3.Dönem	1.424	0,858	544	0.125	810	0.100
4.Dönem	604	0,912	235	0.132	362	0.105
5.Dönem	1.268	0,977	486	0.140	723	0.112
6.Dönem	279	1,199	1.068	0.148	1.610	0.118

Tablo 3.9. Orta Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu

Dönem	Kullanılan LPG Miktarı (kg)	LPG Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Kömür Miktarı (kg)	Kömür Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Fındık Kabuğu Miktarı (kg)	Fındık Kabuğu Fiyatı (TL/kg)
1.Dönem	737	0,825	2.828	0.111	4.224	0.089
2.Dönem	500	0,847	1.907	0.118	2.830	0.094
3.Dönem	286	0,858	1.088	0.125	1.630	0.100
4.Dönem	122	0,912	4.696	0.132	704	0.105
5.Dönem	245	0,977	964	0.140	1.446	0.112
6.Dönem	568	1,199	2.141	0.148	3.297	0.118

Tablo 3.10. Büyük Ölçekli İşletmelerin Isıtma Maliyetleri Tablosu

Dönem	Kullanılan LPG Miktarı (kg)	LPG Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Kömür Miktarı (kg)	Kömür Ortalama Fiyatı (TL/kg)	Kullanılan Fındık Kabuğu Miktarı (kg)	Fındık Kabuğu Fiyatı (TL/kg)
1.Dönem	4.463	0,825	61.536	0.111	63.516	0.089
2.Dönem	3.035	0,847	44.200	0.118	148.171	0.094
3.Dönem	1.735	0,858	24.458	0.125	156.500	0.100
4.Dönem	734	0,912	10.015	0.132	16.623	0.105
5.Dönem	1.544	0,977	2.085	0.140	17.573	0.112
6.Dönem	3.409	1,199	460	0.148	14.615	0.118

İşletme büyüklüklerine göre ve kullanılan yakıt cinsine göre birim başına aşağıdaki maliyetler çıkmıştır.

Tablo 3.11. İşletme ölçeklerine göre Isıtma birim maliyet tablosu:

Ölçek/Yakıt	Büyük Ölçekli TL / Adet	Orta Ölçekli TL / Adet	Küçük Ölçekli TL / Adet
LPG	0.055	0.057	0.047
Kömür	0.066	0.043	0.029
Fındık Kabuğu	0.097	0.034	0.035

4. DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

4.1. Genel Verilerin Değerlendirilmesi

Sağlıklı beslenmenin temel taşlarından biri olan hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasında tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli alternatifler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanında ekonomik, hızla gelişen ve kaliteli ürün verebilecek seçenekler üzerinde durulmaktadır.

Bu özellikleri taşıyan hayvan türlerinin başında kanatlı üretimi dikkate değer bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Kanatlı üretimi içerisinde de şüphesiz insan sağlığına yararı, diğer protein kaynaklarına göre düşük maliyeti, kısa bir üretim süresine sahip olması nedeni ile piliç eti üretimi en önde gelenidir.

Kenanoğlu ve diğerleri (1999:259) Yaptıkları bir inceleme sonucunda şu önerileri getirmişlerdir. Tavukçuluk ürünleriyle dengeli bir beslenme ve tüketimi sağlama amacıyla, sektörün Pazar hacmini ve payını artırabilmek için tavukçuluk sektöründe yapılacak yatırımların iyi planlanması; toplama, değerlendirme, işleme, depolama, satış koşulları gibi pazarlama hizmetlerinin günün koşullarına göre iyileştirilmesi gerekmektedir. Sektörün gerek üretici bazen de ve gerekse firma bazında gelişmesi için de yatırım teşviklerinin amaca uygun olarak geliştirilmesi ve entegrasyona giden işletmelerin desteklenmesi yerinde olacaktır. Ancak sektörde yatırım artışını sağlamak için yatırım teşvikleri ve üretimden pazarlama hatta dış satış aşamasına kadar uygulanan teşviklerin sık sık değişmemesi, sektörde uzun vadeli ve kalıcı olmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca kriz döneminde arz fazlasının stoklanabilmesi için, yeterli finansman ve kredi olanaklarının sağlanması ve dış pazarlarda rekabet şansının artırılması için dışsatım politikalarının da yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı (2005) gıda Sanayi özel ihtisas komisyonu raporuna göre, üretim potansiyeli bakımından dünyada 14.sırada bulunan ülkemizde, sektörle

ilgili önemli yapısal sorunlar bulunmakta ve bu durum ürünün pazarlama aşamasındaki gücünü zayıflatmaktadır. Ülkemizde piliç etinin sözleşmeli üretim sistemi nedeniyle pazarlama hizmetlerinin tamamına yakını büyük entegre firmalara aittir. Her entegrasyon ürettiği piliç etini kendi pazarlama ağı aracılığı ile piyasaya sunmaktadır. Pazarlamada özellikle standardizasyon ve fiyat oluşumunda sorunlar yaşanmaktadır

Bolu ili ve ilçelerinde araştırmaya alınan 175 işletmeden elde edilen verilere göre üretim giderlerinin büyük bir kısmını yem ve civciv giderlerinin oluşturduğu görülmektedir.

Yem giderinin % 69.17 pay ile birinci sırada, civciv giderinin % 22.95 pay ile ikinci sırada olduğu belirlenmiştir. Üçüncü sırada ise ısıtma gideri % 1.39 paya sahiptir. Altlık gideri ise %0,68 olmuştur.

Maliyet giderlerinden birisi olan hibrit materyalin neredeyse standart hale geldiği günümüzde, rekabet ortamının varlığı göz önüne alınırsa, etlik piliç üretim maliyetinin %3'ünü teşkil eden altlık materyalinin minimum seviyeye çekilmesi için yeni araştırmaların yapılması kaçınılmazdır. Altlık asgari seviyede tutabilmek için yerel şartlarda ucuz ve bol bulunan hayvan sağlığını olumsuz etkilemeyen malzemeler tercih edilmelidir (Coleman, 1987:52)

Araştırmanın yapılmış olduğu Bolu ili ve ilçelerinde İklim şartlarının sert olması piliç üretimindeki dönemler arasındaki giderler farklılığının en önemli nedeninin Isıtma gideri olduğunu göstermektedir.. Dolayısı ile ısıtma konusunda da ayrıca üzerinde durulması gereken noktalar bulunmaktadır.

Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretimi ortalama olarak 1 yılda 6 dönem olarak yapılmaktadır. Hepsi içeri hepsi dışarı (all in ,all out) sistemine göre yapılmaktadır. Kümes kapasiteleri olarak işletmelerin 20.000 adet/dönem üretim yapanların Mudurnu, Göynük ve merkez ilçelerinde, 20.000-60.000 adet/dönem üretim yapanların Mudurnu ve Göynük,60.000 adet/dönem üstü üretim yapan işletmelerin ise Bolu merkez de yoğunlaştığı görülmektedir. Kümeslerde metrekaresine 12 civciv konulmaktadır.

Yenilmez (2005:103) Yapmış olduğu çalışmada broiler yetiştirmede kullanılan sistem hepsi içeri hepsi dışarı (all in, all out) yetiştirme sistemi olduğunu bildirmiştir. Üretimi yapılan kümeslerin çoğunda genotip (%93,1) Ross'dur. Yumurtacı kümeslerde aynı şekilde kullanılan genotip dış kaynaklı ve kahverengi genotiptir. Etüd edilen broiler kümeslerinin çoğu (%54,7) 500 metrekare ve daha az taban alnına sahip iken yumurtacı kümeslerin büyük bir kısmı (%44,4) 801 metrekare ve daha büyük ve 500 metrekare ve daha az (%33,3) taban alanına sahiptir. Yetiştiriciler yetiştirmek istediği hayvan sayısına, hayvanın cinsine, yetiştirme yönüne ve tercih edeceği havalandırma sistemine göre kümes kapasitesini belirlemesi gerektiğini belirtmiştir.

Kümeslerin teknik ve kullanılan yapı malzemesi olarak Bolu ili ve ilçelerinin gelişmişlik düzeyleriyle yakından ilişkili olduğu görölmektedir. İlçe yüzölçümünün %64.91'inin ormanlık olduğu Mudurnu,%62.56'sının ormanlık olduğu Göynük ilçelerinde küçük ölçekli kümesler daha ağırlıktadır. İlçe yüzölçümlerinin merkezde %64.91, Dörtdivan ilçesinde %69.29 ve Kıbrısçık ilçesinde de %51.23'ünün ormanlık alanlarla kaplı bölgelerde büyük ölçekli kümeslerin ağırlıkta olduğu olduğu görölmektedir.

Bu sebeple kümes inşaatlarının ve etlik piliç yetiştiriciliğinin son yıllarda arazisi kısıtlı olan bu ilçelerde artması orman ürünlerine, hayvancılığa ve tarıma dayalı sanayinin gelişmediği bu ilçelerde kırsal ekonomik kalkınmaya büyük katkıda bulunmaktadır. Bolu ili ve ilçelerinde kapasiteleri büyük olan kümeslerin bulunması Tavukçuluk işlemlerinin kümeslerinin kendilerinin yapması yanında gelir düzeyi yüksek olan işadamı, tüccar, doktor, eczacı ve inşaatla uğraşan müteahhitlerin yan uğraş olarak etlik piliç üretimine yönelmelerine bağlanabilir.

Küçük ölçekli işlemlerin tamamında aile işgücü kullanılmakta ve bu üretimler ikinci iş olarak yapılmaktadır. Kapasitesi 20.000 adet/dönem'den büyük olan kümeslerde yapılan üretimlerde yetiştiricilik birinci iş olarak yapılmaktadır.

Bolu ili ve ilçelerinde değerlendirmeye alınan işlemlerin teknik yapıları itibarıyla işlemlenin bulunduğu yörenin gelişmişlik düzeyi ile yakın ilişkide olduğu

görülmüştür. Kümes teknikleri ve kapasiteleri bakımından yüksek kümesler daha çok Bolu Merkez, Göynük ve Dörtdivan ilçelerinde bulunduğu görülmüştür.

Günümüzde etlik piliç üretiminde birim başına maliyetler sürekli yükselmektedir. Dolayısı ile mevcut işletmeler kapasitelerini artırmak zorunda kalmakta yeni kurulacak işletmelerin ise kapasitelerini yüksek tutma zorunluluğu doğmaktadır. Burada amaç en küçük alanda en yüksek performansı almak ve bunu en düşük maliyetle sağlamaktır.

Günümüzde Piliç etine olan talebin artmasıyla beraber etlik piliç besleme programlarını ana hedefi 42 günde, daha hızlı gelişme gösteren ırklarla 1.7 yemden yararlanma oranı ile yaklaşık 2,200 gr kesim ağırlığına ve iyi karkas kalitesine ulaşmak olmuştur. Ancak belirtilen bu kısa sürede hedeflenen canlı ağırlığa ulaşmak beraberinde hızlı gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan kalp damar problemleri nedeniyle kayıpları gündeme getirmiştir. Söz konusu bu kayıplar artık etlik piliç yetiştiriciliğinde ekonomik yönden endişe edilen konu olmuştur (Portsmouth, 2001:17)

Dönemler arası maliyet unsurları incelendiğinde ısıtma giderlerinde de farklılıklar dikkat çekicidir. Bunun nedeni bölgenin taşıdığı iklimsel özelliklerdir.

Isıtma maliyet analizi tablolarında da (Tablo 3.8.,Tablo 3.9.,Tablo 3.10) görüldüğü gibi kullanılan yakıt türlerine göre büyük ölçekli işletmelerde LPG kullanımının daha ekonomik olduğu görülmektedir. Bunun yanın da bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Öncelikle Uluslar arası petrol fiyatlarının ve hükümetin belirlemiş olduğu LPG fiyatlarının çok fazla değişkenlikler göstermesi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü LPG kurulumu diğer yakıt türleri içerisinde en yüksek kurulum maliyeti ve İşletme maliyeti gerektiren bir sistemdir. Örneğin 1994 yılında LPG etlik piliç üretim kümeslerinde ilk kullanılmaya başladığında 0.05 TL/kg iken günümüzde 1.74 TL/kg dır.Bu fiyat artışı yüzünden Küçük ve orta ölçekli etlik piliç işletmelerinin maliyetleri aşırı derecede yükselmiştir.Meydana gelen aşırı artış sonucu bir çok işletme alternatif ısıtma sistemlerine geçmek zorunda kalmış ve LPG sistemleri atıl hale

gelmiştir.Büyük ölçekli kümeslerin kapasitelerinden dolayı birim başına düşen ısıtma maliyeti düşük görünmektedir.

Yapılan araştırmaya göre orta ölçekli etlik piliç üretim işletmelerinde fındık kabuğunun kullanılması daha düşük maliyetli olmaktadır. Burada da dezavantaj olan konu yıllık yapılan toplam fındık üretimidir. Mevsimsel özelliklere bağlı olarak yıllar itibariyle fındık üretimi değişkenlik arz etmektedir. Fındık üretiminin düşük olduğu yıllarda fındık kırımı da az olduğundan fındık kabuğuna oluşan talebi yükseltmekte dolayısı ile fiyatları da yükselmektedir. Örneğin 1999 yılında fındık kabuğu fiyatı 0.012 TL/kg iken günümüzde 0.2 TL/kg fiyatla satılmaktadır.

Yapılan araştırmaya göre küçük ölçekli Etlik piliç üretim işletmelerinde Kömür kullanmak daha düşük maliyetli olmaktadır. Bolu ili kömür üretim konusunda çok avantajlı bir konuma sahiptir. Hem Türkiye'nin en büyük Kömür üretim işletmelerinin bulunduğu Zonguldak iline komşu olması hem de kendi il sınırları içerisinde Mengen ve Göynük ilçelerinde Kömür ocaklarının bulunması bu yakıt türü için avantajlar sağlamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolu ilinde etlik piliç üretim işletmelerinde maliyetleri oluşturan unsurların üretim dönemlerine göre değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bolu merkez ve ilçelerinde faaliyette bulunan etlik piliç üretim kümeslerinin işletme ölçekleri, üretim dönemleri ele alınarak incelenmiştir.

Etlik piliç üretiminde üretimin ve verimin yüksek olması karlılık açısından önde gelen bir koşuldur. Etlik piliç üretiminde karlılığı etkileyen en önemli faktör işletmelerin büyüklüğüdür. Daha sonra üretimdeki kullanılan modernizasyon, yıl içerisinde yapılan üretim periyodu sayısı ve yemin ete dönüşüm oranıdır.

Bolu ili ve ilçelerinde etlik piliç üretimi yer kümeslerinde altlık üzerinde ve hepsi içeri-hepsi dışarı (all in-all out) şeklinde yapılmaktadır. Araştırmada incelenen işletmelerin ana maliyet unsurlarının yem, civciv, ısıtmada kullanılan yakıt, işçilik, teknik eleman, aşı-ilaç, bakım-onarım giderleri ve amortismanların olduğu saptanmıştır.

Genel tabloya bakıldığında maliyeti oluşturan unsurların başında yem maliyetinin geldiği görülmektedir. Yem maliyetini sırası ile civciv ve ısıtma maliyeti izlemektedir.

Dönemler işletme ölçeklerine göre incelendiğinde birinci ve ikinci dönemde en yüksek rantabilite değerine ulaşılmıştır.

İşletme ölçeklerine göre incelendiğinde birim başına en yüksek kazançları sırasıyla Büyük ölçekli işletmeler, Orta ölçekli işletmeler ve küçük ölçekli işletmelerin yaptığı anlaşılmaktadır.

İl genelinde İşletme ölçekleri bakımından, işletme yeri seçimi konusunda, işletme yapı kaliteleri ve işletmelerde kullanılan sistemler arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Ormanlık alanlarda arazi sorunu olduğundan kümes ölçekleri daha küçük ve arazinin şekline göre yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bolu ilinde Tavukçuluk sanayi entegrasyonu yerleşmiş ve başarı ile sürdürülmektedir. Ekonomik krizler nedeni ile serbest olarak Etlik piliç üretimi yapan

işletme kalmamıştır. Entegre işletmeler Etlik piliç üretim işletmelerine sabit bir bakım bedeli vermekte bu işletmelerde gösterdikleri performanslara göre para kazanmaktadırlar. Başka bir deyişle etlik piliç üretim işletmelerinin kazançları entegre işletmelerin inisiyatifleri altında bulunmaktadır. Sektörde özellikle pazarlama ile birlikte yem hammaddesi bulmakta yaşanan zorluklar en büyük sorunlar olarak görülmektedir.

Bolu ili ve ilçelerinde araştırma yapılan 175 etlik piliç üretim işletmesinin kar etmesi entegre işletmelerinin izledikleri fiyat politikalarına göre olmaktadır. Entegre işletmeler canlı hayvan alış fiyatlarının %10 kadarını üreticiye bakım ücreti olarak vermeyi hedeflemektedirler. Bu nedenle üretim yapacak olan işletmeler yem ve civcivi daha kaliteli olan entegre işletmeleri seçerek sözleşme yapmaktadırlar.

Tavukçuluk ilk olarak orman köylüsünü kalkındırma projeleri çerçevesinde pilot bölgelerde uygulamaya geçilmiştir. Burada amaç bu kesimlerde de iktisadi kalkınmayı sağlamakla birlikte ormanlara verilen zararı da azaltmaktır. Geçen süre içerisinde ormanlık alalardaki özellikle küçük ölçekli işletmelerin yakacak olarak odun kullanmaları ormanlarımızın yok olmasına neden olduğu gibi civciv üretimi açısından çok değişken bir ısı ortamı sağladığı için sağlıklı da değildir. Ormanlarımızın yok olmasını önlemek için Entegre işletmelerin özellikle kaliteli ve ekonomik kömür teminini sağlamalı ve bununla ilgili ısıtma sistemlerinin kurulmasını zorlayıcı tedbirler almalıdır.

Bolu ilinde ve ilçelerinde geçen zaman içerisinde kurulmuş olan kooperatifler ve dernekler başarısız olmuşlardır. Bu nedenle Etlik piliç üretim işletme sahiplerinin Entegre işletmeler karşısında hiçbir pazarlık şansları kalmamıştır. Dolayısı ile üreticinin gelirinin sınırlı olması işletmelerinin modernizasyonunu sağlamasını ve kümes ölçeklerini arttırmalarını mümkün kılmamaktadır. Burada Entegre İşletmelere büyük görevler düşmektedir. Etlik piliç üretim işletmelerinin verilecek kredilerle hem modernizasyonu sağlanmalı hem de yapılacak yeni işletmelerin daha büyük ölçekli olması sağlanmalıdır.

Bolu ili ve ilçelerinde başka iş imkânı olmayan kişilerin etlik piliç üretimi neticesinde gelir düzeyleri yükselmiş, ailedeki işgücü daha iyi değerlendirilmiş ve işsizlik nispeten önlenmiştir. Bu imkâna sahip olamayan bölge insanını daha büyük ekonomik güce yükseltmek ve refah düzeyini arttırmak için de devlet gerekli ekonomik politika tedbirleri almalıdır.

Son yıllarda dünya gündemini meşgul eden kanatlılarla ilgili salgın hastalıkların önlenmesi konusunda da devlete büyük görevler düşmektedir. Özellikle hayvanların sevkleri kontrol altına alınmalıdır. Salgın hastalıkların teşhisi için bu bölgelerde entegre işletmelerle birlikte teşhis laboratuvarları kurulmalıdır.

Teşhis edilen salgın hastalığa karşı uygulanacak olan acil eylem planı bulunmalıdır. Bu konuda Entegre işletmelerin ve etlik piliç işletmelerinin eğitimlerinin yapılması gerekmektedir. Burada oluşacak hastalıkların teşhisi ve tedavisi tamamen entegre işletmelerin veteriner hekimleri ve teknik elemanları vasıtası ile yapılmaktadır. Bu nedenle teşhiste ve tedavide, ilaç kullanımında aksaklıklar olmaktadır. Bölgeye açılacak olan bir tavuk hastalıkları teşhis laboratuvarı bir zorunluluk haline gelmiştir.

Yem kalitesi ve civciv üretimi açısından bölgede önemli bir problem bulunmamaktadır. Entegre işletmeler dünyanın en modern tesislerine sahiptirler. Bu durum Türkiye'nin ihracat için gelecekte önünü açacaktır.

Bölgedeki etlik piliç üretim işletmelerinin karşılaştıkları en büyük sorunlardan bir tanesi her üretim döneminde standart, sağlıklı bir üretimin olmayışıdır. Burada en büyük değişken iklim farklılıklarıdır. İklimler nedeni ile oluşan ısı farklılıkları hayvanlarında performanslarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle en ekonomik olan kaliteli kömür kullanımının altyapısı oluşturulmalıdır. Bu kömürlerin kullanımı için de tam kontrollü bilgisayarlı ısı değişikliklerine duyarlı ısıtma sistemlerinin kurulması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AÇIL, A.F.,***Türkiye Tavukçuluğunun İktisadi Cephesi*, ANKARA: A.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları: 1966.
- AKBAY, Rüveyde,***Tarımsal Bir İşletme Olarak Tavukçuluğun Türkiye Tarımındaki Yeri*, ANKARA: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Dergisi, Sayı:48, 1990.
- AKBAY, Rüveyde - Akpınar, C - Güneş,T. – Türkoğlu.M.,** ‘‘Avrupa Topluluğuna Tam Üye Olma Çalışmaları Aşamasında Türkiye Tavukçuluğunun Genel Durumu’’ İSTANBUL: Uluslararası Tavukçuluk Kongresi Tebliğleri,:23-25 Mayıs, 1990.
- AKSOY, Tülin,** *Tavukçuluk Yetiştiriciliği*, ANKARA: A.Ü. Veteriner Fakültesi Yayınları, 1991.
- ARAL,Sadi,***Türkiye’de Tavukçuluğun Ekonomik Gelişimi ve Finansman Sorunları*, ANKARA: Tavukçular Derneği Yayınları, 1986.
- ARİÇ, H.,** *Çukurova Bölgesi Broiler Yetiştiriciliğinin Yapısı Ve Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, ADANA: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, 1996.
- Besd-Bir.Org,**dünya kanatlı eti istatistik
<http://www.besd-bir.org/dunyakanatlietistitik.htm>,Erişim Tarihi:21.09.2009
- Besd-Bir.Org,**dünya kanatlı eti ithalat ihracat
<http://besd-bir.org/dunyakanatlidisticaret.htm>, Erişim Tarihi: 21.09.2009
- BOSTAN, M.,***İstanbul ili Tavukçuluk İşletmeciliğinin Ekonomik Yapısı ve Temel Yönetim Sorunları, 1.Ekonomik Analiz*, İSTANBUL: İ.Ü. Veteriner Fakültesi Dergisi, Sayı 8, 1982.

- BÜLBÜL, M., GÜNDOĞMUŞ, E.,** *Türkiye’de Et Tavukçuluğu Endüstrisinde Üretim Ve Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, İSTANBUL: 9.Poultry Yutav’99 Uluslar arası Tavukçuluk Fuarı ve Konferansı, 1999.
- CAN, H.,** *Türkiye’de Broiler Üretiminin Sorunları*, İSTANBUL: Tavuğunun Sesi Dergisi, Sayı 79, 1997.
- CHHİKARA, O.P.,** *Costs and Returns From Broiler Rearing In Gurgaon District of Haryana*,INDIA: Journal of Animal Production and Management, 1989.
- CİVANER, Çiğdem,** İhracatı Geliştirme Etüd merkezi yayınları, ANKARA: 2007.
- COLEMAN,M.A.,** *ReusingLitters:Advantages And Disadvantages*,HOLLAND: Paultry İnternational, April,1987.
- ÇAKI, Sertaç,** *Tavukçuluk Sektörünün Türk Ekonomisindeki Yeri Ve Durumu*, İZMİR: Ege Akademik Bakış Dergisi, Sayı 7, 2007
- ÇETİN, B.,** *Ankara İli Etlik Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, ANKARA: A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 1984.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI,** 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı,Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ANKARA:2005
- DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI,** İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayınları, ANKARA: 1997
- DPT.gov.tr,**İllerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması
<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/iller2003.html>, Erişim Tarihi: 14.10.2009
- DURMUŞ, İsmail,** *Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kuluçkahane, Kesimhane ve Tavukçuluk İşletmelerinin Genel Durumu*, ANKARA: Tavukçuluk Araştırma Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005.
- ERENSAYIN, Cemal,** *Bilimsel Teknik Pratik Tavukçuluk*, TOKAT: 1. Cilt, 1991.

- ERŞAHİN, Günseli – Şerifeken, İlgen,** Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, ANKARA: Bolu İli Raporu, 2002.
- GÜMÜŞŞOY,N.,** *Ankara ili Kazan İlçesindeki Etlik Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi Üzerine Bir Araştırma*,Yüksek Lisans Tezi, ANKARA: A.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 1992.
- GÜRLER, Şükrü – Poyraz, Öznur – Orman, Mehmet, Nurullah,** ANKARA: A.Ü. Veteriner Fakültesi Dergisi, Sayı 51, 2004.
- HEDGES, R.,T.,** *Farm Management Decisions*,Prentice-Hall of Canada , CANADA: 1993.
- HUNT, T.E., Hunt, E.A.,** *Domestic geese and ducs feeds in the gross*,U.S.A: Anat.Rec 132,1950
- NOLES, R.,K.,** Effect of hespridin and litter moisture on growth and carcass defects of broilers, 1965.
- ÖZTÜRK, Fatma-Durmuş, İsmail,** *Türkiye’deki Tavukçuluk İşletmelerinin Genel Durumu*, ANKARA: Tavukçuluk Araştırma Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2001.
- POULTRY İNTERNATİONAL,** Watt Poultry Statical Year Book,2004, 2005.
- SAKARYA, Engin,** Ankara İli Kazan İlçesi Broiler İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri, ANKARA: A.Ü.Veteriner Fakültesi Dergisi, 1990.
- SARICA, M.,- TÜRKÖĞLU, M.,***Tavukçuluktaki Gelişmeler Ve Türkiye Tavukçuluğu*, ANKARA:2004.
- SARIKOCA, Z.,-SAĞLAM, K.,** *Samsun Yöresi Etlik Piliç ve Yumurta Tavukçuluğunun Teknik Analizi*, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1998.
- KENANOĞLU, Z.,SANER, G.,KAYA, F.,** *Türkiye Ege Bölgesinde Hayvancılık Sektörüne Yönelik Teşvik Belgeli Yatırımlar Kapsamında Tavukçuluğun Yeri Ve Önemi Üzerine Bir İnceleme*, İZMİR: Uluslararası Hayvancılık Kongresi,1999.

- KOCA, Sait**, *Piliç Sektörünün Durumu*, Gıda Teknolojisi Dergisi, İSTANBUL: Sayı 6, 2004.
- PORTSMOUTH, j.**, *Chicken Nutrition 2010 What A Difference*, HOLLAND: Poultry International, August, 2001.
- TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI**, Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, ANKARA, 2006.
- TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI**, Tarım İl Müdürlüğü Yıllığı, ANKARA: 1994.
- TEKE, Bülent – Gürler, Şükrü**, *Broiler Piliçlerde Üretim Yılı, Kesim Yaşı Ve Kümes Kapasitesinin Verim Özellikleri Üzerine Etkisi* Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, ANKARA: Cilt 77, Sayı 4, 2006
- TURHAN, A.**, *Akçakoca Tavukçuluk İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Pazarlama Sorunları*, Yüksek lisans Tezi, ANKARA: A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, 1987.
- Tuik.gov.tr**, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, Erişim Tarihi: 14.10.2009
- TÜRKOĞLU, Mesut - ARDA, M., YETİŞİR, R., SARICA, M., ERENSAYIN, C.**, *Tavukçuluk Bilimi Yetiştirme ve Hastalıklar*, SAMSUN: Ortak Forum-Ofset, 1997.
- World Poultry Elsevier**, Volume 14, No 9, Netherlands: 1998.
- World Poultry year book**, Netherlands: 1998
- Yenilmez, Fatma**, *Çukurova Yöresindeki (Adana Ve İçel İllerindeki) Broiler Ve Yumurta Tavuğu İşletmelerinin Yetiştiricilik, Teknik Ve Yapısı Özellikleri Üzerine Bir Çalışma*, Doktora Tezi, ADANA: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

1967 yılında Lüleburgaz'da doğdu. İlköğrenimini İstanbul, ortaöğrenimini Erzurum, lise öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesinde tamamlamıştır.

EKLER**Ek 1.** Anket Formu

ANKET FORMU

1- FİRMANIN ADI:

Tarih:/...../ 20.....

2- İŞL. SAHİBİNİN ADI SOYADI:.....

3- TELEFON:.....

4- İŞLETME NUMARASI:.....

5- ADRES:.....

İlçe:..... İl:.....

6- İŞLETME ÜRETİM DÖNEMİ:.....

7- İŞLETMEDE TOPLAM KAPASİTESİ (Ad):.....

8- İŞLETMEDEKİ KANATLI MEVCUDU (Ad):.....

- 9- YETİŞTİRİCİLİĞE BAŞLAMA ŞEKLİ: ☐ Komşu Teşviki
☐ Karlı İş Olduğuna İnanmak
☐ İşletmelerin Teşviki
☐ İş Öğrenme
☐ Hobi

- 10- İŞLETME FİNANSMAN ŞEKLİ: ☐ Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
☐ Orköy
☐ Ziraat Bankası
☐  zkaynak

- 11- EĞİTİM DÜZEYİ: ☐ Okur Yazar
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐  niversite

- 12- KARŞILAŞILAN TEKNİK VE EKONOMİK PROBLEMLER: ☐ Cıvcıv
☐ Yem
☐ Isıtma
☐ Bakım
☐ Pazarlama
☐ Teknik Hizmetler
☐ Memnun

- 13- KULLANILAN ISITMA ŞEKLİ: ☐ Radyan Sistemi
☐ Sıcak Hava Apareyi
☐ Kalorifer
☐ Soba

14- DÖNEMDE KULLANILAN YEM MİKTARI (Kg):.....

15- DÖNEMDE KULLANILAN CİVCİV MİKTARI (Ad):.....

16- DÖNEMDE KULLANILAN YAKIT MİKTARI (Kg):.....

17- DÖNEMDE KULLANILAN AŞI VE İLAÇ MİKTARI (Tl):.....

18- DÖNEMDE KULLANILAN ALTLIK MİKTARI (Kg):.....

19- DÖNEMDE KULLANILAN ELEKTRİK MİKTARI (Tl):.....

20- DÖNEMDEKİ CANLI TAVUK YÜKLEME MİKTARI (Tl):.....

21- İŞLETMEDE ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI:.....

22- DÖNEMDEKİ BAKIM VE ONARIM MİKTARI (Tl):.....

23- DÖNEMDEKİ YEM FİYATI (Tl):.....

24- DÖNEMDEKİ CİVCİV FİYATI (Tl):.....

DİŐER AÇIKLAMALAR:.....